

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Mocenské ambice nearabských zemí Blízkého východu –
případové studie Turecka a Íránu**

Bc. David Frýdl

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Mocenské ambice nearabských států zemí Blízkého
východu – případové studie Turecka a Íránu**

Bc. David Frýdl

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Ponížilová

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2016 .....

Poděkování:

Touto cestou bych chtěl poděkovat vedoucí mé práce PhDr. Martině Ponížilové, Ph.D. za její cenné rady a připomínky a za její čas, který mi věnovala.

OBSAH

ÚVOD	6
1 KONCEPT MOCI A REGIONÁLNÍ MOCNOSTI.....	15
2 MOCENSKÉ AMBICE TURECKA	22
2.1 Zdroje moci.....	22
2.2 Vznik Turecka a vliv Mustafy Kemala na jeho politické uspořádání	23
2.3 Směřování zahraniční politiky Turecka před začátkem 80. let 20. století	26
2.4 Turecké strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu během vlády Turguta Özala a 90. let.....	28
2.5 Turecké strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po nástupu politické strany AKP	33
2.5.1 Strana spravedlnosti a rozvoje	33
2.5.2 Davutoğlova doktrína „strategické hloubky“	35
2.6 Turecké strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po vypuknutí arabských revolucí.....	42
3 MOCENSKÉ AMBICE ÍRÁNU.....	50
3.1 Zdroje moci.....	50
3.2 Politický vývoj Íránu a směřování jeho zahraniční politiky před Islámskou revolucí	51
3.3 Islámská revoluce	55
3.4 Íránské strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po skončení islámské revoluce	56
3.5 Íránské strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po nástupu prezidentů Chátamího, Ahmadínežáda a Rúháního	63
3.6 Íránský vliv v Iráku	69
3.7 Íránský vliv v Libanonu	72
3.8 Íránský vliv v Sýrii	74
4 ZÁVĚR.....	76
5 SEZNAM LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	84
6 RESUMÉ.....	93

ÚVOD

Blízký východ je velice specifický a heterogenní region, ve kterém se střetávají různé náboženské proudy, národy a státní zájmy nejen jednotlivých států Blízkého východu.¹ Právě díky těmto střetům je v současné době Blízký východ vnímán jako velice nestabilní, nebezpečný a konfliktní region. Konflikty, které jsme mohli na tomto území nalézt, a bohužel i dnes stále nalézt můžeme, tak zapříčinily, že náš náhled na tento region je veskrze negativní. Z politického hlediska zdejší nestabilitu způsobuje střetávání mnoha státních zájmů, přičemž se nejedná pouze o mocenské ambice ryze blízkovýchodních států. Blízký východ je pro svoji ohromnou (byť již pomalu ztenčující se) zásobu ropy místem mocenských hrátek světových mocností již po několik desítek let a přitahuje tak pozornost a touhu nejvýznamnějších a nejsilnějších států, jak ze Západu, tak i z Východu. Přítomnost a angažovanost světových mocností (zejména těch ze Západu) v této oblasti vzbuzuje u některých států Blízkého východu velkou vlnu nesouhlasu, což se následně odráží i v jejich státních zájmech a snadno tak dochází ke vzájemným mocenským střetům mezi státy Blízkého východu a zeměmi Západu.

Další faktor, proč je region Blízkého východu sužován konflikty a trpí značnou nestabilitou, může být ten, že v tomto regionu neexistuje skutečný a silný regionální lídr, který by dokázal, i přes značnou heterogenitu této oblasti, zajistit regionu stabilitu, mír a bezpečné prostředí. V oblasti Blízkého východu nalezneme několik silných a významných států, nicméně jejich vliv nedosahuje potřebného silného postavení regionálního lídra. V oblasti tedy chybí takový regionální „vůdce“, který by byl skutečně silný a dominantní a dokázal by zde zastávat pozici „policisty“, který by dohlížel nad děním v regionu a v případě potřeby vždy účinně zasáhl.

---

¹ Stejně jako Martina Ponížilová (2011: 114) řadím mezi státy Blízkého východu Maroko (včetně Západní Sahary), Alžírsko, Tunisko, Libyi, Egypt, Turecko, Sýrii, Libanon, Izrael, Palestinskou samosprávu, Jordánsko, Saúdskou Arábii, Jemen, Omán, Spojené arabské emiráty, Bahrajn, Katar, Kuvajt, Irák a Írán.

Nicméně to, že zde takový stát není, ještě neznamena, že žádný stát Blízkého východu o pozici dominantní regionální mocnosti neusiluje. Naopak. V oblasti můžeme nalézt několik států, jejichž mocenské ambice byly a v současné době jsou založeny na tom být nejsilnějším a nejvýznamnějším státem Blízkého východu. V minulosti jsme mohli považovat za státy s takovými mocenskými ambicemi například Irák, Egypt, nyní za státy s touto mocenskou ambicí můžeme považovat Saúdskou Arábii, Izrael, Írán a také Turecko. Toto soupeření mezi zmíněnými státy o získání dominantní pozice na Blízkém východě trvá více než šedesát let a jejich vzájemná rivalita byla pomyslná spoušť pro jejich vzájemné vyzbrojování, které příkladně spadá do konceptu regionálního bezpečnostního dilematu (Ponížilová 2011: 77).

Pro výše zmíněné státy Blízkého východu je být významnou regionální mocností velice lákavým a zároveň pro tyto státy typickým geopolitickým cílem. Snahou těchto států je následně získat vůdčí roli v regionu a zalepit tak díru po absenci skutečného regionálního lídra, který dodnes Blízký východ postrádá. Tato mocenská ambice být významnou regionální mocností a lídrem regionu je pro většinu států jakousi známkou prestiže a obrovskou motivací, protože se získáním vůdčí role v regionu přichází velká možnost daného státu naplnit své národní zájmy (např. ekonomické, bezpečnostní) a také přichází šance na posílení jeho vlivu v globálním mezinárodním prostředí.

Ovšem jednotlivé státy Blízkého východu v jejich snažení dosáhnout kýženého mocenského postavení limituje vždy alespoň jedna překážka, což je jedním z hlavních důvodů, proč v tomto regionu dodnes regionálního lídra nenalezeme. Například Egypt může být pro jeho akceptaci existence státu Izrael jen stěží přijat ostatními státy Blízkého východu jako regionální lídr, navíc tato země je po Arabském jaru vnitřně naprosto rozložená. Dalším potenciálním státem, který by teoreticky mohl být regionálním lídrem, je právě Izrael. Nicméně ono slovo „teoreticky“ je zde na místě, protože si lze jen velmi stěží představit Izrael

jako vůdčí stát regionu, ve kterém si většina zemí již od jeho vzniku přeje a usiluje o jeho zánik. Vedle dlouhodobého konfliktu mezi Izraelem a ostatními státy Blízkého východu, díky němuž by skutečně nemohl být Izrael přijat jako regionální lídr, je problematické také to, že Izrael je vnímán jako stát, který se velmi liší od většiny zemí na Blízkém východě, které jsou většinově muslimské a většinově arabské.

V současné době o pozici nejsilnější regionální mocnosti v oblasti Blízkého východu nejvíce usilují dva státy – Saúdská Arábie a Írán. Saúdská Arábie je dominantním ekonomickým aktérem v rámci Blízkého východu, kdy se na jejím území nachází druhá největší světová zásoba ropy a zároveň je jejím druhým největším světovým vývozcem (EIA [nedatováno]). Tato země je ovšem vnitřně velmi uzavřená, vyznává velice konzervativní sunnitskou formu islámu, přičemž tento její konzervatismus a vnitřní uzavřenost je značnou komplikací pro její mocenskou ambici dosáhnout vůdčího postavení v regionu. Írán, který je v současné době asi největším konkurentem Saúdské Arábie ve smyslu dosažení pozice regionálního lídra Blízkého východu, je naopak limitován z náboženského a etnického hlediska. Írán vyznává šíitskou formu islámu, která tvoří ve většinově sunnitském Blízkém východě spíše marginální a pronásledovanou náboženskou skupinu. Od států Blízkého východu, jejichž obyvatelé ve většině případů vyznávají sunnitskou formu islámu, se nedá očekávat ochota uznávat za svého regionálního lídra stát se šíitským vyznáním. Proti Íránu také hovoří další fakt, tentokrát etnický. Írán není arabský stát, nýbrž stát perský, ve kterém žije kolem 60 % etnických Peršanů a naopak jen okolo 2 % Arabů (Index Mundi 2015).

V případě Íránu ale můžeme mluvit i o jiných překážkách, než jsou jen překážky náboženské či etnické. Írán se po islámské revoluci v roce 1979 dostal do mezinárodní izolace, kterou umocnily další aspekty, jako byly například uvalené ekonomické sankce vůči Íránu ze strany Západu, z jejichž tíže se Írán dostal

až ve druhé polovině roku 2015. Mezinárodní izolace a ekonomické sankce byly pro Írán přítěží, které mu do jisté míry bránily dosáhnout pozice lídra regionu. Navíc i Írán se potýká s mnohými vnitřními problémy. Navzdory jeho energetickému bohatství je jeho ekonomika státem špatně spravována, Írán dále čelí velké nezaměstnanosti a rozsáhlému „odlivu mozků“ absolventů vysokých škol. Zahraniční investoři se snaží Íránu pro nevyzpytatelnost jeho vlády spíše vyhýbat, přičemž Írán také sužuje značná sociální nespokojenost s přísným teokratickým režimem (Cohen 2014: 404). Ovšem i přesto se Írán snažil a stále snaží kýžené pozice regionálního lídra Blízkého východu dosáhnout, což dokazuje fakt, že v současné době Írán o tuto pozici usilovně soupeří se Saúdskou Arábií, kdy tyto státy vytvořily dva protichůdné bloky, a i proto se o působení těchto dvou států v regionu s trochou nadsázky hovoří jako o „malé muslimské studené válce“ (Visingr 2016).

Dalším státem, který můžeme označit za aspiranta na pozici regionálního lídra Blízkého východu, je bezesporu Turecko. Ovšem dlouhodobým tureckým „problémem“ byla jeho trochu nejasná politická orientace – zda se více orientovat na Západ, tedy na Evropu a USA, nebo naopak na Blízký východ. Turecko se od svého založení díky vlivu svého zakladatele Mustafy Kemala orientovalo spíše na Západ, nicméně změna tureckého postoje vůči Blízkému východu začala povolna nastávat v obchodní či v bezpečnostní sféře již od 70. let 20. století. Ovšem tu nejzásadnější změnu v postoji Turecka vůči Blízkému východu můžeme nalézt na začátku nového tisíciletí a pojí se s nástupem politické strany Strana spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, dále jen AKP). Tato islamistická politická strana začala zaměřovat svoji pozornost více na otázky blízkovýchodní politiky a blízkovýchodních záležitostí, které se v současné době přeměnily na ambici být významnou regionální mocností Blízkého východu. Tato změna tureckých ambicí v rámci Blízkého východu se pojí s Davutoğluovou doktrínou strategické hloubky, jejímž autorem je bývalý ministr zahraničních věcí a současný premiér z politické strany AKP Ahmet Davutoğlu. V této doktríně řadí

Davutoğlu Turecko (díky jeho výhodnému geografickému postavení na pomezí několika světových regionů a díky historickému dědictví Osmanské říše) k malé skupině států, které autor nazývá „centrální mocnosti.“ Podle této doktríny by se Turecko nemělo spokojit s pozicí regionální mocnosti, protože Turecko je mocností centrální, a proto by mělo být jeho mocenskou ambicí hrát vůdčí roli rovnou v několika regionech a být tak hlavní mocenskou silou globálního významu (Grigoriadis 2010a: 4). Tato doktrína tedy nahlíží na Turecko jako na regionální mocnost, ale zároveň vnímá Turecko jako potenciální mocnost globálního charakteru.

Ovšem tak jako tomu je v případě ostatních států v rámci Blízkého východu, i turecká ambice být úspěšnou regionální mocností naráží na významnou komplikaci – Turecko taktéž není arabským státem, ale státem turkickým, ve kterém žije přibližně 75 % etnických Turků, přičemž etničtí Arabové tvoří v Turecku pouze malou etnickou menšinu (Factbook 2015). Toto, a k tomu ještě snaha Turecka vstoupit do Evropské unie, tureckou ambici posílit své mocenské postavení značně komplikuje.

Ve své diplomové práci jsem se rozhodl zkoumat mocenské ambice dvou nearabských zemí Blízkého východu – Turecka a Íránu. Vycházím z teze, že oba státy touží posílit svoje postavení regionální mocnosti Blízkého východu. Cílem těchto států je tak získat větší vliv a moc nad ostatními státy v regionu. Jak Írán, tak i Turecko ovšem mají oproti ostatním arabským zemím ve většinově arabském regionu ztíženou výchozí pozici, což jejich snažení značně komplikuje.

V této diplomové práci tedy budu zkoumat a následně porovnávat snahy Íránu a Turecka naplnit své mocenské ambice v podobě dosažení pozice regionální mocnosti, jakožto zemí, které nepatří do tzv. arabského centra Blízkého východu. Jedná se o faktor, který ve většinově arabském regionu obě země na jejich cestě za získáním silnějšího mocenského postavení značně

znevýhodňuje oproti arabským regionálním mocnostem, a který zároveň musí ve svých regionálních politikách zohlednit. Při výběru vhodných států pro analýzu v mé diplomové práci mě tedy zaujala složitá výchozí pozice obou zemí pro naplňování jejich mocenských ambicí v rámci Blízkého východu.

Ovšem Turecko a Írán se ve většinově arabském Blízkém východě neodlišují od ostatních blízkovýchodních států pouze etnickým původem svých obyvatel. Tyto dva státy se od ostatních arabských států v regionu liší i svými historickými zkušenostmi. Jak Turecko, tak i Írán byly v minulosti mocnými impérii a mají za sebou dlouhou historii národní nezávislosti, čímž se zcela zásadně vymykají zkušenostem ostatních arabských zemí. Nicméně je nutné přiznat, že ani tyto dva státy se nevyhnuly snaze evropských mocností o jejich politické podřízení, leč v případě těchto dvou států zůstalo pouze u oné snahy a svoji národní nezávislost si tak uchovaly. Dalším společným znakem Turecka a Íránu je bezesporu to, že obě země si po rozpadu Osmanské říše prošly obdobím modernizace a výrazné westernizace politického a společenského života. Toto období v obou zemích nastalo pod vládou nových reformistických vládců – v případě Turecka se jednalo o Mustafu Kemala Atatürka, v případě Íránu o šáha Rezu Páhlavího. Z Atatürkova Turecka se následně stal sekulární stát, naopak šáhův nově nastolený režim odkazoval na slavné předislámské období jeho historie. Touto snahou o modernizaci a westernizaci politického a společenského života se obě země odlišovaly od ostatních arabských států v regionu (Ponížilová 2011: 119).

Pro napsání této diplomové práce jsem zvolil metodu komparace, protože obě země se potýkají s mnoha omezujícími faktory, které jim komplikují snahu posílit jejich mocenské postavení v rámci Blízkého východu, a proto považuji za velmi zajímavé porovnat, jak se obě země s tímto handicapem snažily a stále snaží bojovat. Cílem mé diplomové práce je tedy představit a komparovat aktivity a strategie Turecka a Íránu, kterými se tyto státy mezi

roky 1979, resp. 1980 až 2015 snažily dosáhnout posílení svého mocenského postavení v oblasti Blízkého východu. Budu zkoumat, co pro splnění této mocenské ambice oba státy vykonávají. Zjištěné výsledky vzájemně porovnam a zjistím tak, jak a v čem se politiky a strategie obou států vzájemně odlišují. Pro splnění tohoto cíle jsem si zvolil tyto výzkumné otázky: Jaké politiky a strategie využívají Turecko a Írán ve své snaze posílit své mocenské postavení v oblasti Blízkého východu? Jak a v čem se jejich politiky a strategie vzájemně odlišují?

Pro analýzu jednotlivých strategií a politik každé ze sledovaných zemí jsem zvolil podobné časové období. V případě Turecka je zkoumaným obdobím rok 1980 až rok 2015, v případě Íránu tomu bude od roku 1979 taktéž do roku 2015. Za dolní hranici zkoumaného období jsem si v případě Turecka zvolil rok 1980, protože v tomto roce v Turecku došlo k úspěšnému vojenskému převratu, na jehož základě byl rozpuštěn parlament a ustanovena nová vláda, která od začátku 80. let stála za posílením tureckých mocenských ambic i na Blízkém východě. V případě Íránu jsem se rozhodl pro rok 1979, kdy došlo k íránské revoluci a výrazně se v tomto roce změnily jeho zahraničně-politické cíle a zájmy. Za horní hranici obou zkoumaných časových období jsem zvolil rok 2015 z důvodu, aby zjištěné výsledky byly co nejaktuálnější.

V této diplomové práci jsem vycházel z odborné literatury v převážně anglickém jazyce. Pro zpracování teoretické části této diplomové práce, ve které jsem představil teorii moci a teorii regionální moci (*regional power*) z pohledu ofenzivního realismu Johna J. Mearsheimera, jsem pracoval s jeho významnou knihou *Tragedy of Great Power Politics* (2001). Pro sepsání empirické části jsem využil mnoho odborných knih historicko-politického charakteru, které mapovaly zahraničně-politický vývoj Turecka a Íránu ve zkoumaném období této diplomové práce. Pracoval jsem s díly, které se zabývaly

politikami a strategiemi obou zemí, jejichž prostřednictvím se tyto země snažily dosáhnout silnějšího mocenského postavení v blízkovýchodním regionu.

Tato práce bude rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola bude obsahovat teoretickou část, ve které představím koncept moci a regionální mocnosti z pohledu Johna J. Mearsheimera.

Ve druhé kapitole se zaměřím na to, jak Turecko naplňuje svoji ambici posílit své mocenské postavení regionální mocnosti Blízkého východu. Pro pochopení logičnosti politických kroků a strategií ve zvoleném výzkumném období velice stručně představím historii Turecka a jeho zahraničně-politický vývoj. Nejdůležitější částí této kapitoly ovšem bude zkoumání, jakými konkrétními nástroji zahraniční politiky, prostředky, strategiemi či politikami chtělo Turecko ve zkoumaném období dosáhnout posílení svého dosavadního mocenského postavení v oblasti Blízkého východu. Budu tak zkoumat jednotlivé zahraničně-politické cíle Turecka a jeho politické postoje k záležitostem, které se týkají oblasti Blízkého východu.

Ve třetí kapitole podrobím podobnému zkoumání Írán. I v této části nejprve stručně představím historii Íránu a jeho zahraničně-politický vývoj až do začátku zkoumaného období. V této kapitole budu zkoumat, jakými prostředky, politikami a strategiemi chce Írán dosáhnout kýžené pozice regionálního lídra Blízkého východu. Součástí této kapitoly také bude představení vývoje íránské zahraniční politiky v oblasti Blízkého východu od začátku 80. let 20. století. V rámci nadefinovaného výzkumného období tedy budu zkoumat íránské zahraničně-politické cíle a jeho politické postoje k záležitostem Blízkého východu.

V závěru provedu komparaci zjištěných výsledků mého zkoumání u vybraných zemí. Komparaci obou zemí provedu na základě vybraných komparačních kritérií, mezi něž jsem zvolil kritérium „zdroje moci“, kritérium „volby za-

hraničně-politických strategií“ a kritérium „*soft power*“. Pomocí kritéria „zdroje moci“ budu u obou zemí porovnávat výkonnost jejich ekonomik prostřednictvím srovnání jejich HDP. Dále budu porovnávat jejich zásoby a produkci nerostných surovin. Součástí tohoto kritéria bude i srovnání počtu obyvatelstva a velikosti armád (vedle velikosti počtu vojáků budu porovnávat i početnost aktivních vojáků v záloze). Prostřednictvím druhého kritéria budu srovnávat, jaké konkrétní strategie zkoumané země využívají v rámci vojenských, ekonomických a diplomatických strategií.² V rámci posledního kritéria budu srovnávat, do jaké míry oba státy využívají *soft power*. V závěru tedy vysvětlím, jaké strategie oba státy využívají a popřípadě jak se jednotlivé strategie obou států vzájemně odlišují.

---

² Tyto strategie jsou blíže rozepsány v následující kapitole (str. 20).

1 KONCEPT MOCI A REGIONÁLNÍ MOCNOSTI

Moc je jedním z klíčových a nejzásadnějších témat studia mezinárodních vztahů. S konceptem moci budu během zkoumání mocenských ambic daných států v této diplomové práci úzce pracovat, a proto považuji za důležité tento koncept blíže představit. Nicméně možností jak definovat moc, nalezneme v rámci studia mezinárodních vztahů nepřeborné množství. Moc můžeme definovat z pohledu mnoha autorů, které můžeme řadit k sociálním konstruktivistům nebo k realistům. V této diplomové práci jsem se rozhodl nahlížet na koncept moci z pohledu realistů, jejich vnímání moci je mi mnohem bližší než pojmání moci z řad sociálních konstruktivistů. Konkrétně zde využiji definic Johna J. Mearsheimera, jenž je autorem teoretického směru „ofenzivní realismus“,³ který představil ve své knize *The Tragedy of Great Power Politics* z roku 2001.

Ve výše zmíněné knize Mearsheimer uvádí, že moc může být na té nejzákladnější úrovni definována dvěma způsoby. Za první způsob považuje Mearsheimer vlastní definici moci, která zní následovně: „*Moc nepředstavuje nic většího než jen materiální zdroje, které jsou k dispozici státu*“ (Mearsheimer 2001: 57). Za druhý způsob Mearsheimer využívá obecné definice moci, která vychází z výsledků interakcí mezi státy: „*Moc je vše, co se týká kontroly nebo vlivu nad ostatními státy. Moc je schopnost jednoho státu donutit ostatní státy k nějakému jednání*“ (Mearsheimer 2001: 57). Mearsheimer tuto svoji základní definici moci doplňuje ještě o definici Roberta Dahla, jenž vnímal moc takto: „*A má moc nad B do té míry, že A může přimět B k něčemu, co by B jinak neudělalo.*“ (Robert Dahl cit. dle Mearsheimer 2001: 57).

---

³ Mearsheimerovo pojetí ofenzivního realismu reaguje na defenzivní realismus Kennetha Waltze. Stejně jako defenzivní realismus, tak i ofenzivní realismus považuje anarchii za základní vlastnost mezinárodního systému, ve kterém je tím nejzákladnějším cílem ostatních států přežít a zajistit si proto bezpečnost. Nicméně k rozdílu mezi oběma koncepty dochází ve způsobu, jakými dané státy svého cíle „přežít“ dosahují. Podle defenzivního realismu Kennetha Waltze musí státy dosáhnout tzv. rovnováhy moci (*balance of power*) či *statusu quo* v mezinárodním systému. V pojetí ofenzivního realismu by měly státy naopak maximalizovat svoji moc a usilovat o pozici hegemona. Podle tohoto konceptu nezaručí bezpečnost státům rovnováha moci, nýbrž hegemonie (Beneš 2009: 33–34).

Z obou Mearsheimerových definic tak vychází premisa, že stát lze považovat za mocný, pokud má kontrolu nebo vliv nad jiným státem, a to kvůli objemnějšímu vlastnictví materiálních zdrojů. Podle Mearsheimera (2001: 57) je logické, že se v konfliktu dvou mocností očekává, že zvítězí ta mocnost, která disponuje většími materiálními schopnostmi. Nicméně podle jeho názoru tomu tak vždy být nemusí. Mearsheimer (2001: 57) totiž dále tvrdí, že jsou důležité i nemateriální faktory, které leckdy rozhodnou o výsledku konfliktu. Mezi tyto nemateriální faktory řadí Mearsheimer například strategii, inteligenci, odhodlání, počasí či nemoc. Tyto faktory tak mohou způsobit, že mocnost, která se opírá o větší objem materiálních zdrojů, nemusí zákonitě v daném konfliktu zvítězit. Tím, že daná mocnost disponuje většími materiálními schopnostmi, jí dává pouze větší pravděpodobnost, že v daném konfliktu zvítězí, nikoliv jistotu (Mearsheimer 2001: 58).

Z výše uvedeného vyplývá, že pro definování moci není nejdůležitější pouze objem materiálních zdrojů daného státu, ale je také velmi důležité zohlednit nemateriální faktory. Daný stát může být mocný i tím, že disponuje nebo dokáže využít ve svůj prospěch takové faktory, jako je například správná strategie, inteligence velení či odhodlání vojáků. Lehce tak může dojít k tomu, že stát, který je z hlediska materiálních zdrojů slabý, může porazit stát, který je na základě materiálních zdrojů považován za stát silný a mocný.

Podle Johna Mearsheimera (2001: 55) je moc daného státu složena ze dvou základních mocenských složek – z latentní a vojenské moci. Tyto dvě moci spolu velmi úzce souvisí. Latentní moc je chápána jako jakási sociálně-ekonomická složka, jež je využita pro vybudování vojenské moci. Tato latentní moc je založena na státním bohatství daného státu a na celkové velikosti jeho populace. Všechny mocnosti, tedy v našem případě i regionální mocnosti, potřebují pro vybudování vojenské moci peníze, technologie a lidi, kteří budou sloužit v armádě (Mearsheimer 2001: 55). Latentní moc tedy představuje jakési

„společenské zdroje“, na jejichž základech má stát postavit svoji vojenskou sílu. Velikost populace a bohatství státu jsou těmi nejdůležitějšími prvky pro vytvoření vojenské síly. Na velikosti populace skutečně velmi záleží, protože mocnosti potřebují mít velké armády, které mohou být vybudovány pouze v zemích s vysokým počtem obyvatel. V tomto případě je tedy jasně dáno, že velmocemi nemohou být země s malou populací. Velikost populace se zároveň úzce váže i se státním bohatstvím – Mearsheimer (2001: 61) předpokládá, že země s vysokým počtem obyvatel vyprodukuje více bohatství než země s malou populací. Zde je ovšem nutné připustit, že tato předpokládaná kauzalita nemusí vždy odrážet realitu. Nicméně je nesporné, že bohatství je velmi důležitý prvek, protože díky němu je možné postavit silnou armádu. Díky finančním prostředkům lze armádu dostatečně vyzbrojit, vybavit nejnovějšími technologiemi, dostatečně vytrénovat a neustále ji modernizovat (Mearsheimer 2001: 61).

Vojenská moc je z velké části založena na velikosti a síle armády daného státu a na jeho podpoře vzdušných a námořních sil. Podle Mearsheimera (2001: 56) je armáda naprosto klíčovou složkou vojenské síly navzdory existenci jaderných zbraní. Ačkoliv jsou pro Mearsheimera vzdušné a námořní síly důležité pro posouzení, zda je armáda daného státu velká a silná, taky samy o sobě nejsou natolik významné. Mearsheimer tvrdí, že námořní a vzdušné síly nejsou v současné době vhodné pro dobývání nějakého území, ani nejsou těmi silami, které donutí jiné země k nátlaku či ústupku. Mohou sice významně přispět k úspěšnému vojenskému tažení, ale podle Johna Mearsheimera se války v 21. století vyhrávají především na zemi. Proto Mearsheimer považuje za nejsilnější a nejmocnější takové státy, které disponují pozemními silami, které u ostatních států vzbuzují svojí velikostí a silou respekt (Mearsheimer 2001: 56).

Latentní a vojenská moc jsou dvě odlišné mocenské složky, které se ovšem vzájemně doplňují. Pokud daný stát disponuje značným státním bohatstvím a zároveň velkým počtem obyvatel, existuje velká šance, že bude mít

k dispozici početnou a silnou armádu. Nicméně bychom neměli zapomínat, že i značné státní bohatství daného státu automaticky neznamená, že veškerý nabytý kapitál bude v celé své výši přerozdělen do vojenského sektoru. Státní bohatství se tedy automaticky nerovná vojenské síle daného státu. Jak uvádí Mearsheimer (2001: 61), podle bohatství daného státu lze změřit spíše jeho potenciální moc.

Mearsheimer tedy nahlíží na moc z hlediska velikosti a síly armád jednotlivých států. Jinými slovy, mocný stát je podle Mearsheimera takový stát, který disponuje početnou a silnou armádou. Klade tak velký důraz na materiální aspekty moci (ačkoliv nepomíjí i nemateriální faktory) a přikládá vojenské moci klíčový význam pro určení pozice daného státu v mezinárodním systému.

John Mearsheimer se dále ve své teorii zabývá regionálními mocnostmi. Podle jeho názoru je cílem všech států v mezinárodním systému stát se regionální mocností, protože dosáhnout pozice globální mocnosti je nemožné z důvodu existence rozsáhlých vodních ploch, jejichž přičiněním daná mocnost nemůže dosáhnout vlády nad celým světem. Kvůli obrovskému rozsahu vodních ploch nemohou světové mocnosti dobýt a ovládnout regiony, které jsou odděleny světovými oceány (Mearsheimer 2001: 140–141). Tento Mearsheimerův názor vychází z jeho přesvědčení, že v současném světě jsou nejdůležitější a nejefektivnější pozemní síly, nikoliv již síly námořní. Proto Mearsheimer klade důraz na regionální mocnosti, které mohou ovládat a dominovat svému vlastnímu regionu, jenž je ohraničen kulturními či geografickými hranicemi.

Podle Mearsheimera (2001: 2) je cílem každého státu maximalizovat svůj podíl na světové moci, což znamená, že státy musí získat moc na úkor jiných států. To samé platí i pro mocnosti, které chtějí dosáhnout moci ve „svých“ regionech. Cílem regionálních mocností je být tím nejsilnějším a nejmocnějším státem v daném regionu, přičemž moc takové mocnosti má být získána na úkor

ostatních států nacházejících se v téže oblasti. Regionální mocnosti mohou posílit svoji moc prostřednictvím několika strategií. Jednou ze strategií je válka. Tuto strategii lze považovat za nejkontroverznější, protože v sobě zahrnuje smrt a ničení, navíc od skončení druhé světové války často slyšíme, že řešit neshody válkou je nepřípustné (Mearsheimer 2001: 147). Válka sice nevzbuzuje pozitivní emoce veřejnosti a paradoxně může ohrozit bezpečnost státu, který válku vyvolá, nicméně stále platí, že je to jedna z nejstarších a nejúčinnějších strategií, jak daný stát může dosáhnout moci na úkor druhých. Další významnou strategií je zastrašování. Jeho výhoda tkví v tom, že daný stát, pro získání moci na úkor jiného státu, nemusí jít s tímto aktérem do přímého vojenského střetu. Na druhou stranu, tuto strategii lze ve většině případů uplatnit pouze na malé státy, které navíc nemají žádného mocného spojence (Mearsheimer 2001: 152). Třetí strategií je zapojení dvou našich rivalů do vzájemné, dlouhotrvající války (*bait and bleed*). Smyslem této strategie je podnícení konfliktu mezi dvěma mocenskými rivaly ze strany třetího aktéra, který bude na onom konfliktu dvou rivalů mocensky profitovat. K této situaci lze pro lepší představu použít známé rčení „*Když se dva se perou, třetí se směje*“, přičemž ten třetí je do války úmyslně vlákal či je k samotnému konfliktu popíchl.⁴ Úskalím této strategie ovšem je, že je velice složité přimět dvě strany k válce, kterou by jinak obě strany vzájemně nevedly. Také je velmi složité mezi dvěma státy způsobit rozboje, aniž by nepadlo podezření na aktéra, který za oněmi rozboji skutečně stojí (Mearsheimer 2001: 154). Poslední strategie, kterou Mearsheimer představil, je strategie umělého prodlužování cizích konfliktů (*bloodletting*). Jejím cílem je zajistit, aby probíhající konflikt mezi dvěma rivaly trval co nejdéle, a aby oba aktéry tento konflikt co nejvíce oslabil⁵ (Mearsheimer 2001: 155). Regionální mocnost tyto jednotlivé

---

⁴ Jako typický příklad této strategie lze použít snahu carského Ruska z roku 1789, kdy se Rusko snažilo nalákat Rakousko a Prusko do konfliktu s Francií, čímž by se Rusku otevřela cesta k rozšíření jeho vlivu ve střední Evropě. Pro úplnost se ale sluší dodat, že ačkoliv Rakousko a Prusko se do války s Francií v roce 1792 skutečně vydaly, tak ruská snaha měla na jejich rozhodnutí jen velmi malý vliv a do oné války by se obě mocnosti pustily i bez ruského pobízení (Mearsheimer 2001: 154).

⁵ Jako příklad může posloužit prohlášení Harryho Trumana z roku 1941, kterým reagoval na nacistickou invazi do Sovětského svazu: „*Pokud uvidíme, že vítězí Německo, tak bychom měli pomoci Sovětům,*

strategie využívá výhradně ve svém regionu, a to proti ostatním regionálním státům.

Jak z výše uvedeného textu vyplývá, Mearsheimer považuje za regionální mocnost takový stát, který disponuje v geograficky vymezeném prostoru, jenž je složen ze vzájemně sousedících států, nadstátními jednotkami a jejich vzájemnými politickými vazbami (Piknerová – Doljaková 2014: 29), takovým mocenským podílem, který převyšuje mocenský podíl ostatních států v regionu. V návaznosti na výše představený koncept moci tedy může být regionální mocností pouze takový stát, který disponuje velkou populací, a zároveň dosáhl značného státního bohatství. Dalším významným znakem, podle něhož Mearsheimer určuje, zda daný stát můžeme považovat za regionální mocnost, je velikost jeho vojenských sil ve srovnání s velikostí vojenských sil zbývajících států v daném regionu. Mearsheimerova definice regionální mocnosti je tak založena na socioekonomických a vojenských předpokladech jednotlivých států. Velkou výhodou této definice je, v případě získání relevantních a aktuálních dat, poměrně jednoduchá měřitelnost všech jejích klíčových mocenských atributů. Podle Mearsheimera regionální mocnost také využívá několik strategií (například válku, zastrašování či cílené prodlužování cizích konfliktů), jejichž prostřednictvím dokáže získat moc na úkor ostatních států v regionu.

K výše uvedeným vojenským strategiím Johna Mearsheimera je možné zařadit i jiné významné strategie, jako je například transfer zbraní (daný stát vybavuje povstalecké či minoritní skupiny na území nepřátelského státu) nebo tajné intervence (tajné vyslání elitních vojáků jednoho státu do státu druhého, zpravidla během chvíle, kdy na území druhého státu probíhá ozbrojený konflikt) (Druláková – Drulák: 2011: 35).

---

pokud uvidíme, že vítězí Sovětský svaz, měli bychom pomoci Německu, takže bychom mohli zařídit, že jich země co nejvíce“ (Mearsheimer 2001: 155).

Vedle těchto vojenských strategií lze zařadit do nástrojů zahraniční politiky také diplomatické a ekonomické strategie. Prostřednictvím diplomatických strategií dosahuje stát svých cílů bez použití násilí, a to například pomocí jednání mezi státy, která zpravidla vedou čelní představitelé jednotlivých států či státní diplomaté na summitech nebo na oficiálních státních návštěvách. Důležitou podkategorií diplomatických strategií je vyjednávání smluv mezi jednotlivými státy (Druláková – Drulák 2011: 33).

Ekonomické strategie jsou složeny ze dvou základních podskupin zahraničně-politických strategií – z tzv. ekonomických odměn a z ekonomických trestů v podobě hospodářských sankcí. Ekonomické odměny představují uplatnění pozitivních nástrojů v zahraničně hospodářských vztazích, mezi něž patří například sbližení států prostřednictvím ekonomických vazeb, rozvojová pomoc, odbourávání obchodních bariér, finanční investice či poskytování úvěrů a garancí. Naopak ekonomické tresty představují negativní nástroje, jako jsou například uzavření trhu, odepření pomoci, embargo či mnoho podob ekonomických sankcí (například bojkot, zvýšení cel nebo odvolání doložky nejvyšších výhod) (Druláková – Drulák 2011: 36–37).

2 MOCENSKÉ AMBICE TURECKA

2.1 Zdroje moci

Turecku na konci roku 2015 patřilo podle žebříčku srovnávající HDP všech světových států 18. místo s hodnotou 734 miliard dolarů (Knoema 2016). Ovšem pro náš výzkum je důležitý fakt, že podle tohoto žebříčku Turecko disponuje nejsilnější a nejvýkonnější ekonomikou v oblasti Blízkého východu. Až za Tureckem můžeme najít další ekonomicky významné blízkovýchodní státy – Saúdskou Arábii a (pro náš výzkum klíčový) Írán (Knoema 2016).⁶

Pro Turecko a jeho ambici posílit své mocenské postavení v oblasti Blízkého východu může být značným problémem fakt, že na svém území prakticky nemá žádné zásoby ropy ani zemního plynu. Nicméně tuto nepříjemnost vyvažuje tím, že je naprosto klíčovou tranzitní zemí, přes kterou je ropa (a zemní plyn) dodávána ze Střední Asie, Ruska a ze států Perského zálivu na evropský a na atlantický trh (EIA 2015a).

Turecko v roce 2015 patřilo se svými 79 miliony obyvatel mezi nejlidnatější státy Blízkého východu. Více obyvatel má v tomto regionu pouze Egypt (88 mil. obyv.) a Írán (81, 8 mil. obyv.) (Global Fire Power 2016a).

Podle Global Fire Power (2016b) Turecko v roce 2015 disponovalo armádou o počtu 410 000 vojáků, což z turecké armády dělá v rámci Blízkého východu čtvrtou nejpočetnější armádu. Dále mělo Turecko v roce 2014 185 000 aktivních vojáků v záloze, což je ve srovnání s ostatními státy Blízkého východu povážlivě málo a Turecko v tomto ohledu nalezneme mezi ostatními blízkovýchodními státy až na osmém místě (Global Fire Power 2016c).

---

⁶ Pro úplnost uvádím, že podle žebříčku HDP z roku 2015 dosáhla Saúdská Arábie hodnoty 653 miliard dolarů a Írán 388 miliard dolarů (viz níže) (Knoema 2016, *World GDP Ranking 2015*, (<https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>, 15. 4. 2016).

2.2 Vznik Turecka a vliv Mustafy Kemala na jeho politické uspořádání

Abychom mohli analyzovat a správně pochopit mocenské ambice Turecka a jeho zahraniční politiku v oblasti Blízkého východu ve vytyčeném výzkumném období, je důležité znát turecký politický vývoj a jeho vnitropolitické uspořádání od samotného založení tureckého státu. Vnitropolitické uspořádání Turecka se totiž zcela zásadně odráželo i v jeho zahraniční politice, která formovala turecké mocenské ambice. Vedle historického vývoje Turecka a postavy Mustafy Kemala je proto nutné znát i ideologii kemalismu, včetně jeho základních zásad a hodnot, které zcela zásadně ovlivňovaly tureckou zahraniční politiku, zejména v jejím postoji vůči Blízkému východu.

Moderní Turecko vzniklo v podobě, v jaké ho známe dnes, v roce 1923. Na počátku jeho vzniku stálo turecké nacionalistické povstání proti výsledné podobě mírové smlouvy ze Sévres z roku 1920. V čele tohoto nacionalistického povstání stál turecký vojevůdce Mustafa Kemal, který svými vojenskými vítězstvími dopomohl k následné revizi této smlouvy. V roce 1923 tak byla ve švýcarském Lausanne podepsána nová mírová smlouva mezi státy Dohody a Tureckem, které se stalo dědicem Osmanské říše. Kontinuita mezi oběma státy byla vyjádřena například zachováním mezinárodních závazků a pokračováním řady institucí a zákonů (Kreiser – Neumann 2010: 183). Paradoxně se tak Turecku podařilo, jako jediné zemi, která byla poražena v 1. světové válce, vyjednat lepší podmínky, než jaké stanovovala původní mírová smlouva (Pirický 2006: 75).

Bezprostředně po uzavření mírové smlouvy v Lausanne se stal Mustafa Kemal předsedou parlamentu, ovšem Turecko bylo stále vnitřně rozklížené neshodami mezi republikány a konzervativci, kteří stále vnímali Turecko jako *chalífát* a *chalífu* jako hlavu státu. V důsledku těchto neshod byla v říjnu 1923 tureckým parlamentem prohlášena za hlavní město Ankara. Turecko již nebylo konsti-

tuční monarchií, ale také stále ještě nebylo ani republikou. Tuto nestabilní situaci se rozhodl Kemal vyřešit rázně, a proto bylo Turecko 29. října 1923 prohlášeno národním shromážděním za republiku a Mustafa Kemal byl zvolen prvním tureckým prezidentem. V tomto případě se jednalo o první republikánskou formu vlády v islámském světě. Turecká republika se stala na přibližně sedmdesát let (do rozpadu Sovětského svazu) jediným nezávislým turkickým státem (Pirický 2006: 76).

Mustafa Kemal, který posléze získal rozhodnutím parlamentu přízvisko *Atatürk* (neboli „Otec všech Turků“)⁷, stál v čele Lidové strany, které bylo Kemalovými přívrženci přejmenováno na Republikánskou lidovou stranu (*Cumhuriyet Halk Partisi*). Pod vládou této strany se uchýlil k řadě reforem, které vesměs vedly k posílení státní moci a zároveň byly vytvořeny základy pro vybudování moderního tureckého státu (Drápal 1989: 19–20).

Cílem těchto Kemalových reforem byla modernizace a sekularizace společnosti a následné vymizení islámu z veřejného života a jeho přesunutí do pouze soukromého života (Pirický 2006: 78). Podle Atatürka to byl právě islám, který zapříčinil úpadek Osmanské říše (Özel-Volfová 2013: 214). Proto byl v roce 1924 zrušen *chalífát* a členové osmanské dynastie museli Turecko opustit, čímž turecké území přestalo být sídlem hlavy muslimské církve. Nově přijatá ústava z roku 1928, která nahradila osmanskou ústavu z roku 1876, zcela oddělila výkonnou moc od náboženství. Islám v Turecku přestal existovat jako státní náboženství a všechna ostatní náboženství byla na území Turecka zrovnoprávněna (Drápal 1989: 20).

Krátce po vzniku samostatné republiky se v Turecku prosadil autoritářský systém prezidentské diktatury. Turecko se postupně stalo státem s jedním politickým uskupením – Republikánskou politickou stranou, která *de facto* pouze

---

⁷ Doslova přeloženo jako „Otec-Turek“.

realizovala myšlenky svého vůdce a prezidenta (Drápal 1989: 23). Právě Republikánská strana přijala v roce 1931 do svého programu soubor ideálů, který byl postaven na šesti zásadách Mustafy Kemala, a který souhrnně nazýváme pojmem kemalismus (*Atatürkçülük*). Mezi šest zakládajících principů kemalismu, které byly následně v roce 1937 zaneseny do turecké ústavy, patří nacionalismus, republikanismus, populismus, sekularismus, etatismus a revolučnost (či revolucionářství) (Bozdağlioğlu 2003: 47).

Symbolem těchto zásad je šíp, proto se jim říká „šest šípů“, přičemž těchto šest šípů má Republikánská strana dodnes ve svém znaku (Pirický 2006: 83). Nacionalismus měl hájit jednotné zájmy tureckého národa, tedy snahou kemalistů bylo vytvořit novou národní identitu, která by měla nahradit identifikaci Turků s islámem. Republikanismus prohlašoval za jedinou možnou formu existence tureckého státu republiku, populismus měl představovat přesvědčení, že jediným pramenem moci a vůle je lid a taktéž zdůrazňoval nadřazenost zájmů celého národa nad osobními či skupinovými zájmy. Sekularismus požadoval oddělení náboženských institucí od státních a všech světských záležitostí (Drápal 1989: 23). Sekularismus tedy kladl důraz na světský charakter státu a požadoval vymazání islámu z veřejného života (Pirický 2006: 83). Etatismus podporoval myšlenku, že nejdůležitější roli v ekonomické sféře bude hrát stát a revolučnost (revolucionářství) měla představovat věrnost idejím kemalistické revoluce (Drápal 1989: 23). Ovšem pouze republikanismus, sekularismus a nacionalismus se staly těmi nejvýznamnějšími zásadami, které byly tureckým státem prosazovány a vynucovány, protože symbolizují odmítnutí osmanské dynastie (Bozdağlioğlu 2003: 47).

Kemalismus se posléze stal oficiální státní doktrínou, i přestože nikdy nebyl detailně formulovanou a propracovanou ideologií. Kemalismus byl spíše souborem výše zmíněných principů, které byly postupem času v politické praxi různě upravovány a přeformulovány (Siegl 2013: 35).

Poznání kemalismu je pro zkoumání zahraniční politiky a mocenských ambicí Turecka značně důležité, protože v něm vyčnívají tři dominantní zásady – republikanismus, sekularismus a zejména nacionalismus, které zásadně ovlivňovaly nejen vnitropolitické uspořádání Turecka, ale také i jeho chování v mezinárodních vztazích. Díky sekularismu a jeho snaze o vytlačení islámu z veřejné sféry se Turecko odlišovalo od ostatních zemí arabského Blízkého východu, což se projevovalo v jeho nulové orientaci na tento region a naopak v tureckou orientaci na západní mocnosti a západní civilizaci. Turecko se prostřednictvím kemalismu „odstříhlo“ od Blízkého východu, který nebyl centrem jejich zájmu, a vůči této oblasti využívalo politiky izolacionismu. Změna tohoto postoje přišla až na začátku 80. let s nástupem premiéra Özala a tzv. neo-osmanismu (viz níže).

2.3 Směřování zahraniční politiky Turecka před začátkem 80. let 20. století

Jak jsem již uvedl výše, zásadním rysem procesu budování nového tureckého státu byla snaha eliminovat sílu a moc islámu, což se projevilo ve snaze vytlačit islám z veřejného života. Úspěšná snaha lídrů Republikánské strany o sekularizaci Turecka prostřednictvím politických a společenských reforem tak ve výsledku odřízla Turecko od jeho islámské minulosti. Dalším důsledkem těchto politicko-společenských reforem pro následující desetiletí byl rezervovaný přístup Turecka k ostatním islámským státům v rámci Blízkého východu, přičemž Blízký východ zcela přestal být terčem zájmu turecké zahraniční politiky. Turecko pro oblast Blízkého východu přijalo zásadu nevměšování se do záležitostí tohoto regionu. Tato zásada jakéhosi „izolacionismu“ vůči Blízkému východu vydržela Turecko do začátku 60. let 20. století, kdy se Turecko začalo vůči Blízkému východu více otevírat, ovšem do té doby se Turecko stále drželo kemalistických zásad a nesnažilo se vyvinout

nějaké úsilí o zlepšení rezervovaného postoje vůči ostatním zemím Blízkého východu (Bozdağlioğlu 2003: 47).

Zahraniční politika Turecka stála na dvou základních pilířích: v duchu Atatürkova motto „*Mír doma, mír ve světě*“ se Turecko snažilo zachovat *statu quo* a zároveň byl směr turecké zahraniční politiky orientován na Západ. V přesvědčení zachování *statu quo* byl promítnut turecký nacionalismus, protože toto přesvědčení požadovalo ochranu tureckých státních hranic tak, jak je definovala smlouva z Lausanne, a taktéž požadovalo zamezení jakýchkoliv snah o iredentismus. Není ovšem bez zajímavosti, že pokus o zachování tureckých státních hranic byl v roce 1936 neúspěšný, ale paradoxně ve prospěch Turecka, protože Turecko získalo na konferenci v Montreux plnou kontrolu nad úžinami Bosporu a Dardanely a v roce 1939 anektovalo Hatay, jež se do té doby nacházela na území Sýrie.

Turecká orientace na Západ taktéž vycházela z kemalistického nacionalismu, který nejenže oslavoval před-osmanskou historii a kulturu Turků, ale také se snažil o začlenění tureckého národa do „Západní rodiny“. Turecká zahraničně-politická orientace na Západ tak neměla původ pouze v požadovaném zajištění národní bezpečnosti ze strany Západu, ale zejména v turecké snaze politicky přiblížit se Západu a stát se jeho součástí (Uzer 2011 61–62).

Po 2. světové válce se vzájemné vztahy mezi Tureckem a Západem staly ještě bližšími navzdory tomu, že Turecko během druhé světové války vyhlásilo neutralitu, čímž své západní spojence značně zklamalo. Nicméně Turecko po 2. světové válce od své neutrality ustoupilo a následně bylo čím dál tím více zapojováno do politických, bezpečnostních a ekonomických struktur Západu (Bozdağlioğlu 2003: 58). Pomyslným vrcholem tohoto procesu zapojování Turecka do západních struktur bylo jeho přijetí do NATO v roce 1952.

Ovšem turecké prozápadní nadšení bylo trochu ochlazeno v roce 1964, kdy americký prezident Johnson poslal premiérovi İnönüovi dopis, ve kterém ho varoval, že pokud by případný turecký útok na Kypr vyvolal sovětskou vojenskou odplatu vůči Turecku, tak NATO by Turecku na pomoc automaticky nepřispěchalo. Tímto okamžikem se v Turecku začaly vyskytovat i anti-americké nálady (Uzer 2011: 69).

V 60. a 70. letech nastala zásadní změna ve směřování turecké zahraniční politiky. Turecko se v tomto období začalo více otevírat arabskému, potažmo islámskému světu. Symbolem této proměny ve směřování turecké zahraniční politiky bylo připojení Turecka k Organizaci islámské konference,⁸ jejímž hlavním cílem bylo sdružit muslimské státy. Turecko se tak postupně odchýlilo od původní kemalistické představy, která hlásala neutralitu a odmítala jakoukoliv účast Turecka v náboženských uskupeních (Uzer 2011: 70–71). V tomto období tak proběhl první pokus o ukončení izolace turecké zahraniční politiky vůči státům Blízkého východu. Toto období se tak stalo jakýmsi základem pro tureckou orientaci na oblast Blízkého východu, které rozeberu v následujících kapitolách.

2.4 Turecké strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu během vlády Turguta Özala a 90. let

Turecká orientace na Blízký východ, která byla pomalu nastartována v 60. a 70. letech, se stala ještě významnější o dekádu později. Turecko tomu vděčí nástupu premiéra Turguta Özala k moci v roce 1983. Özal se vymezoval vůči dosavadnímu zaměření turecké zahraniční politiky, odmítal pacifistickou, izolacionistickou a jednostranně zaměřenou zahraniční politiku, jejímž základem bylo kemalistické vnímání světa (Siegl 2013: 82). Özal se tak vymezil vůči dosavadní zavedené praxi kemalistického Turecka.

---

⁸ Dnes je toto uskupení známé jako Organizace islámské spolupráce (OIC).

Turgut Özal⁹ usiloval ještě o intenzivnější vztahy Turecka s jeho arabskými sousedy, kteří do nedávné doby stáli spíše na okraji zájmu turecké zahraniční politiky. Vrcholní představitelé v době existence Atatürkova kemalistického Turecka přistupovali k arabským sousedům s nezájmem a nedůvěrou, protože tyto země nepovažovali za moderní a hodné k rozvíjení užších vzájemných vztahů. Özal se odklonil od tradice neangažování se v regionálních záležitostech a konfliktech, kdy tento postoj šel ruku v ruce s již zmíněným Atatürkovým heslem „*Mír doma, mír ve světě*“ (Siegl 2013: 83).

Tato změna v orientaci turecké zahraniční politiky je nazývána pojmem neo-osmanismus, což je výraz, který odkazuje k návratu k politice Osmanské říše a k turecké orientaci na ostatní islámské státy v regionu, jako tomu bylo v době existence Osmanské říše. Neo-osmanismus navazuje na „osmanismus“, čímž nazýváme liberální politické hnutí z 19. století, jehož cílem bylo spojit různé etnické, lingvistické a náboženské identity v Osmanské říši, a místo nich vytvořit jednotnou osmanskou národní identitu (Grigoriadis 2010b: 4). Neo-osmanismus za vlády Turguta Özala tak začal sázet na odkaz Osmanské říše a z něho vyplývající historickou, kulturní a náboženskou sounáležitost Turecka s oblastí Blízkého východu.

Neo-osmanismus ze své podstaty vystupuje vůči kemalismu, protože se nostalgicky navrácí k historii a existenci Osmanské říše, od které se kemalismus snažil distancovat a místo osmanské historie oslavoval historii před-osmanskou, tedy turkickou (Murinson 2012: 7). Pod vedením Özalovy politické strany Strany vlasti tak Turecko znovuobjevilo své orientální kořeny a muslimskou identitu. To se podařilo i pomocí liberalizace a následné globalizace turecké ekonomiky, jejímiž hlavními vůdci se stali konzervativní obchodníci z Anatólie, kteří se otevřeně hlásili ke své muslimské identitě (Özel-Wolfová 2013: 212). Tito muslimští

---

⁹ Zde je ale nutné zdůraznit, že ačkoliv Özal v zahraniční politice změnil postoj Turecka vůči oblasti Blízkého východu, tak také byl výrazně proamericky orientován a během svého působení v politice výrazně prosazoval posílení vztahů mezi Tureckem a USA (Siegl 2013: 83).

obchodníci, kteří migrovali z venkova do velkých tureckých měst, se stali symbolem turecké společenské a ekonomické transformace, kdy se z jejich řad začaly rekrutovat nové turecké elity s konzervativním muslimským vyznáním (Murinson 2012: 7).

Vedle uvědomění si svých orientálních kořenů a opětovného nalezení muslimské identity byl hlavním důvodem turecké orientace na oblast Blízkého východu ekonomický faktor. Turecko se na konci 70. let nacházelo v ekonomické krizi a hlavní východisko, jak se z této nepříjemné situace dostat, viděl Özal v ekonomickém propojení se státy Blízkého východu. Özal vnímal arabský svět jako oblast nových příležitostí a možné spolupráce, čímž se lišil od postoje tradičních kemalistů. Turecký premiér tak vyznával neideologický, ale zároveň pragmatický přístup v zahraniční politice, ve kterém převládaly ekonomické priority (Siegl 2013: 83). Jak již vyplynulo z předchozích kapitol – turecká domácí politika se odráží v zahraniční politice a naopak a mezi těmito dvěma sférami existují značné přesahy.

Hlavním cílem a prioritou Turecka v průběhu 80. a 90. let byl rozvoj obchodu a zároveň zlepšení vztahů se sousedními arabskými státy. Özalův důraz na ekonomický rozvoj měl také původ je v jeho osobním přesvědčení, že pokud ostatní státy v regionu spojuje vzájemný obchod, tak existuje mnohem menší riziko, že mezi jednotlivými regionálními sousedy dojde ke konfliktu (Civan – Genc – Taser – Atakul 2013: 108).

Turgut Özal byl také prvním tureckým státníkem, který veřejně oznámil, že Turecko by se mohlo stát regionální mocností Blízkého východu. Této pozice by podle Özala mohlo Turecko dosáhnout pouze tehdy, pokud bude disponovat silnou ekonomikou a rozsáhlými ekonomickými vztahy s ostatními regionálními státy. Cíle regionální mocnosti chtěl tento turecký premiér (a od roku 1989 turecký prezident) dosáhnout i prostřednictvím udržování regionálního míru

(Civan – Genc – Taser – Atakul 2013: 108). Toto svoje přesvědčení deklarovalo Turecko tím, že během irácko-iránského konfliktu zůstalo neutrální (Pirický 2006: 136).

Ovšem v dalším významném konfliktu, který zasáhl Blízký východ, již Turecko důrazně naznačilo, že by mohlo upustit od svého tradičního neutrálního postoje. Turecko během války v Perském zálivu pevně stálo na straně koalice, kterou vedlo USA a přerušilo vývoz irácké ropy přes své území. Prezident Turgut Özal dokonce veřejně obhajoval aktivní zapojení Turecka do této války, proti čemuž se vzedmula obrovská vlna nevole turecké veřejnosti a domácí opozice. Jak turecká veřejnost, tak i politická opozice razantně odmítly prozápadní politiku Turecka ve válce v Zálivu (Bozdağlioğlu 2003: 129).

V tomto konfliktu se střetly dvě významné vize turecké zahraniční politiky, přičemž obě by měly významný vliv na další turecké angažování a mocenský vzestup na Blízkém východě. K aktivnímu zapojení Turecka do války v Zálivu proti Iráku vedly Özala dvě věci. Zaprvé to bylo uvědomění si, že po konci studené války značně poklesl zájem Západu o státy z východní Evropy, protože tyto státy vesměs přestávaly pozbývat pro Západ strategického významu. Özal se tak chtěl tímto jednáním „připomenout“ USA a zdůraznit pozici Turecka jako bašty Západu v oblasti Blízkého východu (Bozdağlioğlu 2003: 129). Zadruhé zde hrály velkou roli turecké mocenské zájmy na Blízkém východě. Po skončení studené války se v oblasti Blízkého východu vytvořilo mocenské vakuum zapříčiněné rozpadem Sovětského svazu. Válkou v Perském zálivu tak přišla možnost přetvořit mocenské rozpoložení v oblasti Blízkého východu, přičemž první možností bylo (alespoň na určitou dobu) sesadit Irák z pozice regionální mocnosti. Tím, že by Turecko pomohlo Irák oslabit, by se výrazně přihlásilo do mocenské hry o pozici regionálního lídra (Kramer 2000: 117). A prezident Özal rozhodně nechtěl tuto nabídnutou možnost promarnit.

Naopak turecká opozice a turečtí intelektuálové prosazovali odlišnou vizi – Turecko by mělo být v tomto konfliktu neutrální a mělo by si tak zachovat možnost zastávat v této válce pozici mediátora mezi Irákem a jeho nepřáteli. Turecký publicista Oktay Eksi (cit. dle Bozdağlioğlu 2003: 129) v srpnu 1990 přednesl názor, že pokud Turecko aktivně vstoupí do války s Irákem, tak mu to arabský svět nikdy neodpustí, čímž by se zkomplikovala turecká touha stát se regionální mocností na Blízkém východě.

V tomto tureckém vnitřním střetu těchto dvou vizí nakonec převážila politika vojenského nevměšování se do zmíněného konfliktu. Turecko nakonec během závěrečné fáze války naléhalo na Spojené státy, aby zastavily ofenzívu a nechaly režim Saddáma Husajna u moci, protože se obávalo vzniku kurdského státu na severu Iráku (Bozdağlioğlu 2003: 130).

Prezident Özal zemřel v roce 1993 a jeho nástupci se rozhodli pokračovat v nastoleném směru turecké zahraniční politiky pro oblast Blízkého východu, kdy upřednostňovali postoj nevměšování se do regionálních záležitostí Blízkého východu, ale zároveň se snažili o vytvoření rovných vztahů s významnými muslimskými státy v regionu. Ovšem nezávislí pozorovatelé tvrdili opak, Turecko se podle jejich názoru spíše snažilo o silnější regionální zapojení, o čemž vypovídaly určité prvky turecké regionální politiky, jako bylo například prohloubení vzájemných vztahů s Íránem a Sýrií, rostoucí spolupráce s Izraelem ve vojenské oblasti, či řešení problému mezi Tureckem, Sýrií a Irákem o tureckém využívání vody z řek Eufrat a Tigris, na které doplácely právě Sýrie a Irák (Kramer 2000: 118–119).

Tureckou hlavní ambicí v oblasti Blízkého východu po konci studené války bylo stát se v tomto regionu vůdčím státem a zároveň zde hrát roli hlavního moderátora či zprostředkovatele jednání států Blízkého východu v případě jejich neshod či konfliktů. Podle vyjádření tehdejších tureckých čelních představitelů

Turecku předurčuje být vůdcem tohoto regionu historický odkaz Osmanské říše, která v této oblasti byla po staletí jejím dominantním mocenským aktérem (Murinson 2012: 11).

Víru, že se Turecku podaří proklamované mocenské ambice uskutečnit, posílil první islamistický premiér v historii Turecka Necmettin Erbakan. Erbakan se skutečně snažil více sblížit Turecko s ostatními státy Blízkého východu a po svém uvedení do premiéřského úřadu podnikl mnoho oficiálních návštěv blízkovýchodních metropolí. Turecko pod Erbakanovým vedením podepsalo dohodu o dodávkách zemního plynu s Íránem, kdy tato dohoda zahrnovala výstavbu plynovodu, který by dodával zemní plyn z Íránu do Turecka, a který by mohlo Turecko dále distribuovat na evropský trh.

2.5 Turecké strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po nástupu politické strany AKP

2.5.1 Strana spravedlnosti a rozvoje

Zásadním milníkem pro směřování turecké zahraniční politiky a pro její vztah k Blízkému východu byl nástup islamistické politické Strany spravedlnosti a rozvoje (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, AKP), v jejímž čele stanul její zakladatel a bývalý starosta Istanbulu Recep Tayyip Erdoğan (Pirický 2006: 147). AKP se dostala k moci po volbách v roce 2002, které tato strana vyhrála se ziskem 34 % hlasů (Election Resources [nedatováno]). Strana spravedlnosti a rozvoje vznikla na základech zakázané islamistické Strany ctnosti, jež byla vedena již zmíněným bývalým tureckým premiérem Necmettinem Erbakanem. Islamistická povaha AKP značně vyděsila sekulárně a liberálně založenou část turecké společnosti, včetně opozičních politických stran¹⁰ a značné znepokojení projevil i Západ v čele se Spojenými státy, které se obávaly, že pod vládou AKP se Turecko vy-

---

¹⁰ Zejména Republikánskou lidovou stranu, ovšem její strach z islamistické povahy AKP se do jisté míry kloubil s velkým zklamáním z výsledků voleb.

maní ze západních aliancí a začne se více orientovat na muslimský Blízký východ (Thim 2007).

Ovšem tyto obavy se alespoň zpočátku vlády AKP ukázaly jako liché. Ačkoliv se v Turecku islamisté tradičně stavěli proti Západu a westernizaci, AKP začala propagovat a hájit západní demokratické hodnoty, lidská práva a vládu zákona, protože tyto hodnoty považovala za „přirozeného spojence“ proti autoritářskému kemalistickému sekularismu, který podle AKP ztělesňovala armáda¹¹ (Pirický 2006: 148). Ačkoliv AKP vycházela z politického islámu, proklamuje sekularismus a většina jejich vedoucích představitelů se postupně přesunula do politického pravého středu (E15 2015).

Zde je ještě nutné dodat, že politický islám AKP navazoval na islámské uvolnění uvnitř turecké společnosti, které nastartovala vláda Turguta Özala v polovině 80. let a s ní spojený neo-osmanismus. Toto islámské uvolnění eskalovalo zejména po konci studené války (Thim 2007).

Islamistická AKP se stejně jako Özalova vláda z 80. let zaměřila na muslimskou identitu a při setkávání s vrcholnými představiteli ostatních blízkovýchodních států kladla velký důraz na bratrství založené na společné muslimské identitě, kultuře a historii. AKP se proto tímto způsobem snažila přiblížit nejen svým sousedům v oblasti Blízkého východu, ale také záměrně cílila i na muslimské státy v Africe (Özel-Volfová 2013: 212).

---

¹¹ Role armády je v tureckém politickém systému velmi důležitá. Turecká armáda měla od založení Turecka v roce 1923 za úkol chránit sekulární republiku od případných islámských radikálů, kteří by požadovali vrátit Turecko do dob kemalisty zdiskreditované Osmanské říše. Proto pokaždé, když turecká armáda usoudila, že Turecku hrozí islámský puč (jako tomu bylo například v roce 1979 v Íránu), tak opustila kasárny a ujala se politického vedení (Thim 2007).

2.5.2 Davutoğlova doktrína „strategické hloubky“

Nejdůležitějšími politickými aktéry ve vládnoucí Straně spravedlnosti a rozvoje byli již zmíněný premiér Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül¹² a Ahmet Davutoğlu.¹³ Právě Davutoğlu svým dílem *Strategická hloubka (Stratejik derinlik)*, které bylo vydáno v roce 2001 (Oran 2012: 16), zcela zásadně ovlivnil směřování turecké zahraniční politiky. *Strategická hloubka* byla jako oficiální státní zahraničně-politická doktrína Turecka přijata vládnoucí stranou AKP v roce 2003, kdy byly posléze v praxi prosazovaná nejdůležitější teoretická východiska knihy¹⁴ (Grigoriadis 2010a: 4).

Ahmet Davutoğlu (cit. dle Grigoriadis 2010a: 4) v tomto konceptu tvrdí, že Turecko disponuje „strategickou hloubkou“, což je soubor geopolitických výhod, jako je výhodná geografická poloha Turecka a jeho historický a kulturní odkaz Osmanské říše. Díky těmto výhodám Turecko může dosáhnout velkého mocenského vzestupu. Davutoğlu (cit. dle Grigoriadis 2010a: 4) zde řadí Turecko k malé skupině zemí, které souhrnně nazývá „centrální mocnosti“. Podle jeho názoru by se Turecko nemělo spokojit pouze s pozicí regionální mocnosti na Balkáně či na Blízkém východě. Tím, že je Turecko „centrální mocností“ a nikoliv pouhou mocností regionální, tak by se mělo snažit být lídrem nebo alespoň zís-

---

¹² Abdullah Gül se stal v roce 2007 prezidentem Turecka. Jeho volební období skončilo v roce 2014, kdy ho v prezidentském úřadu nahradil dosavadní premiér AKP Recep Tayyip Erdoğan. V době prvního vítězství AKP v tureckých volbách v roce 2002 zastával Gül pozici předsedy vlády, protože tehdejší stranický předseda Erdoğan dostal v roce 1998 vedle desetiměsíčního trestu odnětí svobody i zákaz působení ve veřejném úřadě. Bezprostředně po volbách 2002 turecký parlament odhlasoval změnu, která umožnila Erdoğanovi kandidovat na poslance v doplňujících volbách. Po následné úspěšné doplňující volbě byl Erdoğan v březnu 2003 jmenován předsedou vlády (Pirický 2006: 149). Abdullah Gül se posléze stal ministrem zahraničních věcí (Presidency of the Republic of Turkey 2016).

¹³ Ahmet Davutoğlu vystudoval ekonomii a politologii na univerzitě v Boğaziçi. Před svým vstupem do vrcholné politiky působil na Institutu blízkovýchodních studií, stal se profesorem a od roku 1995 byl vedoucím oddělení mezinárodních vztahů na Beykentské univerzitě v Istanbulu. Po vítězství AKP v parlamentních volbách v roce 2002 se stal vrchním poradcem premiéra a v roce 2009 se stal tureckým ministrem zahraničních věcí (Davutoğlu 2012: 1). Od roku 2014 až do současné doby Davutoğlu zastává funkci předsedy vlády.

¹⁴ Turecko se na základě tohoto původního, teoretického konceptu ve své zahraniční politice ještě více začalo sbližovat s oblastí Blízkého východu – Turecko výrazně vylepšilo vzájemné vztahy se Sýrií, Íránem a také s Irákem. Na základě teoretických východisek „strategické hloubky“ Turecko výrazně vylepšilo vzájemné vztahy například i s Arménií (Grigoriadis 2010a: 6).

kat určitý mocenský podíl v několika regionech naráz – na Blízkém východě, na Balkáně, na Kavkaze, ve Střední Asii, v Černomořské oblasti, v oblasti Kaspického moře, v oblasti Středozemního moře a v Perském zálivu.¹⁵ Turecko by se tak rozhodně nemělo nesoustředit pouze na vedoucí postavení uvnitř jednoho regionu. Díky tomu, že by Turecko hrálo roli regionálního lídra ve více regionech než pouze v jednom, zvýšila by se pro Turecko šance, že se stane mocností globální a dosáhne tak globálního strategického významu (Grigoriadis 2010a: 4).

Turecko by tak mělo rozvinout svoji vlastní proaktivní politiku a vůči ostatním státům ve výše zmíněných regionech (tedy i v regionu Blízký východ) naplno využít výhodného geografického postavení a historického a kulturního odkazu Osmanské říše, díky němuž je Turecko s ostatními státy, jejichž území kdysi spadalo pod správu Osmanské říše, historicky a kulturně spjata (Murinson 2012: 6). Podle Ahmeta Davutoğlua by se mělo Turecko zaměřit pouze na svoji *soft power* a odmítnout tak *hard power*. Turecko by tedy podle jeho názoru mělo převzít roli mediátora během regionálních konfliktů, být ochráncem míru v regionu a výrazně ekonomicky spolupracovat s ostatními státy v regionu. Podle Davutoğlua by touto ekonomickou spoluprací a zastáváním pozice regionálního mírotvůrce byla eliminována potřeba světových supervelmocí aktivně zasahovat do regionálních záležitostí daného regionu (Grigoriadis 2010a: 5).

Davutoğlova doktrína navazuje na již představený koncept neo-osmanismu za vlády Turguta Özala z 80. let, jehož zahraniční politika se výrazně zaměřila na oblast Blízkého východu, a ve které na konci 90. let pokračovala vláda Necmettina Erbakana. Davutoğlu ovšem ve své neo-osmanské představě zašel ještě dál než zmínění předešlí turečtí premiéři. V Davutoğlově doktríně bychom mohli nalézt hesla typu „Návrat říše“ či „Nová velká říše“ (Murinson 2012: 13), čímž se Davutoğlu snažil deklarovat, že Turecko by mělo navázat

---

¹⁵ Jedná se o oblasti, které byly alespoň v nějaké době pod vlivem Osmanské říše, a proto Davutoğlu předpokládá, že by zde Turecko mohlo snadněji dosáhnout mocenského vlivu (Grigoriadis 2010a: 4).

na mocenské postavení Osmanské říše z dob její největší slávy a mocenského rozmachu. Podle Davutoğlua by Turecko mohlo vytvořit „spojenectví národů“, které tvoří například Velká Británie a její bývalé kolonie (Murinson 2012: 13). Podle této představy by tak Turecko mělo vytvořit uskupení, které by bylo složeno z bývalých států, které patřily do Osmanské říše, a které by mělo fungovat na stejném principu a modelu, na jakém dnes funguje například Commonwealth. Davutoğlu by si představoval, že Turecko by tímto uskupením dosáhlo mocenského vzestupu a mocensky by ovládlo Balkán, Střední Asii a samozřejmě i oblast Blízkého východu.

Neo-osmanismus se konkrétně v tureckém postoji vůči Blízkému východu projevoval tak, že se Turecko zaměřilo na ekonomickou spolupráci zejména s blízkovýchodními státy. Turecko tak podpořilo ekonomickou expanzi spíše na blízkovýchodní trh než na trh evropský. V letech 2002 až 2008 se zvýšil turecký vývoz (export) do zemí Blízkého východu pětinasobně a celkově se vyšplhal na hodnotu 25 miliard dolarů (Murinson 2012: 13).

Davutoğlova strategická hloubka ve spojení s neo-osmanismem měla mimo jiné za cíl ideologicky odůvodnit či podpořit ekonomické zájmy Turecka v geografické oblasti, která kdysi bývala územím Osmanské říše. Tato neo-osmanská orientace zahraniční politiky Turecka byla zčásti vedena pragmatickým ekonomickým uvažováním a islámskou identitou. Ovšem také se z velké části projevilo turecké zklamání z ústrků ze strany Evropské unie (Özel-Volfová 2013: 213).

Jedním z nejdůležitějších východisek Davutoğlovy strategické hloubky je bezesporu „politika nulových problémů se sousedy“, což je podle Davutoğlua hlavním strategickým nástrojem, jak dosáhnout pozice regionální mocnosti. Smysl této politiky je založen na udržování dobrých a nekonfliktních vztahů

Turecka s ostatními sousedními státy v regionu. S touto politikou se taktéž pojí využívání výhradně měkké síly, namísto síly vojenské (Grigoriadis 2010a: 5).

Podle Davutoğlua Turecko musí vyřešit všechny své spory se svými sousedy, které by bránily mírovému soužití v regionu. Turecko se tak po nástupu AKP k moci sblížilo například s Íránem, kdy spolu tyto dvě země začaly spolupracovat v oblasti energetiky a Turecko před Spojenými státy a Evropskou unií obhajovalo íránský jaderný program jako mírový (Grigoriadis 2010a: 5).

V rámci této politiky dále Turecko definitivně urovnalo i rozpory se Sýrií, ačkoliv se jejich vzájemné vztahy postupně začaly zlepšovat již od roku 1998. Zásadním bodem sváru mezi těmito zeměmi bylo totiž to, že Sýrie podporovala kurdské separatisty ze Strany kurdských pracujících (*Partiya Karkerên Kurdistan*, PKK) a zároveň poskytla útočiště jejímu vůdci Abdullahovi Öcalanovi, který byl v Turecku obviněn (a později odsouzen) za teroristické útoky na turecké obyvatele. Turecko již v minulosti řešilo se Sýrií (a s Irákem) konflikt kvůli vodním zdrojům z řek Eufrat a Tigris, na kterých Turecko postavilo vodní elektrárny a do Sýrie tak začalo proudit mnohem méně vody. Vzájemnou rozepři umocňovala i dlouholetá syrská křivda z doby druhé světové války, kdy Turecko získalo na úkor Sýrie provincii Hatay (Abou-El-Fadl 2012: 240). Od roku 2002 ovšem spolu obě země začaly ekonomicky spolupracovat, Sýrie se postupem času stala pro Turecko dokonce nejvýznamnějším obchodním partnerem. V roce 2002 dosáhla hodnota vzájemné obchodní výměny 0,7 miliardy dolarů, ovšem v roce 2010 se tato hodnota vyšplhala již na 2,5 miliardy dolarů (Čuřík 2012). Vzájemnému vztahu jistě prospělo i turecké rozhodnutí z roku 2009, kdy Turecko vůči Sýrii zrušilo vízovou povinnost (viz níže) (Grigoriadis 2010a: 6).

Součástí Davutoğlovovy strategické hloubky jsou také dvě základní strategie – geo-ekonomická strategie a posílení *soft power*. Geo-ekonomická strategie zahrnuje velké finanční investice do zemí Blízkého východu a zintenzivnění ob-

chodu mezi Tureckem a těmito státy. Tato strategie tedy závisí na ekonomické síle Turecka a je uskutečňována prostřednictvím turecké ekonomické expanze na trhy blízkovýchodních států (Bank – Karadağ 2012: 12).

Turecko si sice od konce 90. let až do roku 2001 prošlo velkou ekonomickou krizí, ale rok 2002 se již stal symbolem velkého tureckého ekonomického růstu a v současné době je Turecko sedmnáctou nejsilnější ekonomikou světa (World Bank 2016). *„Turecký HDP na obyvatele se od roku 2001 ztrojnásobil na necelých osm tisíc eur ročně, vládní dluh klesl z téměř 80 procent HDP na polovinu, hroživou osmdesátiprocentní inflaci, která zemi trápila na konci minulého tisíciletí, se podařilo srazit na desetinu“* (Němec 2012).

Tato strategie se vyznačovala značnou pragmatičností. Turecko ve své snaze ekonomicky expandovat na ostatní trhy v rámci Blízkého východu velmi aktivně obchodovalo se všemi státy v rámci Blízkého východu a vůbec se nezabývalo tím, že jejími obchodními partnery jsou autoritářské státy. Tato pragmatičnost byla Turecku vyčítána, protože na jednu stranu Turecko hlásalo demokratické hodnoty, ale druhou stranu obchodovalo se státy, jejichž představitelé o demokratickém politickém uspořádání nechtěli ani slyšet. Pro Turecko tedy nebyl problém navázat obchodní a diplomatické styky například s Muammarem Kaddáfím, Benem Alím, s Bašárem Asadem či s Husní Mubárákem (Özel-Volfová 2013: 214).

Pragmatická zahraniční politika Turecka vůči Blízkému východu, která byla uskutečňována prostřednictvím ekonomické expanze na trhy blízkovýchodních států, slavila úspěch. Díky urovnaným vztahům s Irákem začalo Turecko investovat i do oblasti severního Iráku, kde Turecko zafinancovalo výstavbu železnic, letišť, plynovodů a ropovodů, ačkoliv se jedná o oblast, kde žije kurdská menšina, a kterou Turecko dlouhodobě vnímalo jako svoji bezpečnostní hrozbu. Dále Turecko například investovalo do stavebního sektoru v Libyi, kde turecké

firmy ze 75 % ovládaly libyjský stavební sektor a v Egyptě turecká firma získala zakázku na modernizaci mezinárodního letiště v Káhiře (Özal-Volfová 2013: 215). Turecko také plánovalo vytvořit zónu volného obchodu, ve které měly vedle Turecka působit státy jako Sýrie, Libanon a Jordánsko, přičemž se uvažovalo i o Iráku. Z tohoto plánu ovšem po vypuknutí arabského jara definitivně sešlo (Cirlig 2013: 4).

Druhou významnou strategií, které Turecko v tomto období využívalo, byla podpora *soft power*. Erdoğanova vláda prosazovala na Blízkém východě hodnoty jako je například pluralismus a demokracie (Erdoğan prosazoval kombinaci islámu a sekularismu), silná ekonomika a kulturní a náboženská identita. Tyto prosazované hodnoty v oblasti Blízkého východu nazýváme „tureckým modelem“ (Bank – Karadag 2012: 13).

V roce 2009 Turecko zrušilo vízové povinnosti vůči několika zemím, jako byly například Sýrie, Jordánsko, Libanon, Írán, Irák, Libye a Jemen (Cirlig 2013: 4). V rámci *soft power* nastala u Turecka změna i v rozvojové pomoci. Turecko již přestalo být jejím příjemcem, ale naopak se stalo dárce. Jeho první rozvojová pomoc směřovala do Afghánistánu, kde byla zafinancována výstavba nových silnic, nemocnic a školy pro dívky (Crisis Group 2010: 12).

Vedle výše zmíněných aktivit Turecko svoji *soft power* postavilo zejména na roli vyjednavče mezi znesvářenými stranami, jako tomu bylo v roce 2008, kdy Turecko zprostředkovalo nepřímé rozhovory mezi Sýrií a Izraelem (Crisis Group 2010). Turecko se mezi těmito zeměmi snažilo urovnat letitý spor o Golanské výšiny, jejichž dvě třetiny od konce „šestidenní války“ v roce 1967 okupuje Izrael. O dva roky dříve se Turecko také snažilo uklidnit vyostřený konflikt mezi dvěma hlavními palestinskými politickými stranami *Hamásem* a *Fatahem* (Crisis Group 2010). Jako poslední příklad může posloužit snaha Turecka vyjed-

nat kompromis mezi USA a Íránem kvůli vzájemné rozepři o íránský jaderný program (Cirlig 2013: 4).

Turecko si získalo velké sympatie celého muslimského Blízkého východu, když veřejně odsoudilo izraelské ozbrojené útoky v pásmu Gazy z období přelomu let 2008 a 2009, při nichž zemřelo přes 1 300 Palestinců, přičemž se z převážné většiny jednalo o civilisty (Bank – Karadag 2012: 13). Na summitu Světového ekonomického fóra, které se v roce 2009 konalo ve švýcarském Davosu, byl Izraelský prezident Šimon Perés za tuto tvrdou izraelskou protipalestinskou ofenzivu a obecně za izraelskou politiku na palestinských územích Erdoğanem veřejně a velice ostře zkritizován. Touto kritikou raketově stoupla Erdoğanova obliba na Blízkém východě (Bank – Karadag 2012: 13), z čehož těžilo i samotné Turecko, které tímto krokem získalo v muslimské oblasti Blízkého východu značný obdiv a zcela jistě to posílilo turecké snažení prorazit v tomto regionu jako jeho lídr.

Zde je klíčové si uvědomit, že díky turecké prozápadní zahraniční politice, jejíž prozápadní směr byl nastaven již od samotného vzniku tureckého státu, patřil Izrael mezi turecké „západní“ spojence, a to již od roku 1948, kdy Turecko oficiálně uznalo vznik státu Izrael (Crisis Group 2010: 2). Proto tato tvrdá protiizraelská rétorika a zároveň propalestinská podpora vzbudila v muslimských zemích tak velký ohlas, Turecko bylo v očích muslimského Blízkého východu vnímáno jako země, která se nebojí postavit na odpor Izraeli, svému bývalému spojenci, a naopak brání své muslimské bratry.¹⁶

Bylo by na místě namítnout, že tato rozepře s Izraelem nekoresponduje s proklamovanou tureckou politikou nulových problémů se sousedy. Ovšem v tomto případě byly pragmaticky upřednostněny mocenské ambice Turecka,

---

¹⁶ V tomto směru Turecko „zabodovalo“ již v roce 2003, kdy zamítlo americkou žádost o poskytnutí vojenské letecké základny Incirlik na pobřeží Středozemního moře. Spojené státy odtud plánovaly invazi do sousedního Iráku (Özel-Volfová 2013: 213).

jehož diplomatický konflikt s izraelskou stranou jen posílilo mocenské postavení Turecka v oblasti Blízkého východu. Turecko jakoby chtělo dokázat, že již nepatří k Západu, ale k Blízkému východu. Nicméně tento propalestinský postoj Turecka si žádal mnohem více než „jen“ podpořit Palestinu a zkritizovat politiku Izraele. Turecko se v takovém případě muselo distancovat i od Egypta, které před arabskými revolucemi taktéž vedlo prozápadní a proizraelskou politiku (Bank – Karadag 2012: 14). Ovšem i zde bychom mohli nalézt jistou pragmatičnost v tureckém chování. Právě Egyptu bylo v arabském světě zazlíváno, že uznal izraelskou státnost, takže distancování se od Egypta by Turecku přineslo další „kladné body“ a ukázalo by, že svoji propalestinskou podporu myslí vážně. Navzdory této pragmatičnosti začala politika nulových problémů se sousedy postupně získávat povážlivé trhliny.

2.6 Turecké strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po vypuknutí arabských revolucí

Po vypuknutí arabských revolucí v roce 2011¹⁷ čelilo Turecko ve své zahraniční politice velkému dilematu, zejména po přesunutí protestů do Sýrie a Libye. Do této doby udržovalo Turecko s těmito autoritářskými státy (a zejména s jejich hlavními státními představiteli) velmi dobré vztahy, což plně korespondovalo s tureckou politikou nulových problémů, ale zároveň se Turecko oblasti Blízkého východu snažilo vystupovat jako hlavní propagátor demokracie a demokratických hodnot (Murinson 2012: 17). Že tato pragmatičnost v zahraniční politice ve spojení s tureckou *soft power* z logiky věci nešla moc dohromady, jsem uvedl o několik řádek výše. Nyní tato dvousečnost v zahraniční politice Erdoğanova dohnala a postavila ho před tvrdou realitu. Turecko v čele s Erdoğanem se muselo rozhodnout, jakou cestou se po vypuknutí arabského jara bude ubírat.

---

¹⁷ První celonárodní povstání sice proběhlo již v prosinci 2010 v Tunisku, nicméně revoluce, které zahýbaly arabským světem, se do ostatních arabských zemí přelily až v roce 2011.

Turecko si muselo vybrat mezi etickým přístupem a mezi ochranou svých vlastních zájmů. Etický přístup úzce souvisel s jeho proklamovanými demokratickými hodnotami, tedy obsahoval intervenci a pomoc svrhnout autoritářské režimy. Možnost uchránit své vlastní zájmy znamenala podpořit autoritářské vůdce, popřípadě pomoci jim revolty v jejich zemích potlačit, a to vše v zájmu udržení obchodních vztahů (Murinson 2012: 17). Turecko si tak mělo vybrat, zda se postaví na stranu rebelů, kteří žádali zánik zkorumpovaných autoritářských režimů ve svých zemích a naopak hlasitě volali po demokratickém uspořádání nebo zda se přikloní na stranu diktátorů, se kterými mělo dobré vztahy.

Turecko se zprvu rozhodlo jednat ve prospěch svých národních a ekonomických zájmů. To bylo zřejmé z toho, že Turecko podpořilo vojenskou intervenci v Bahrajnu, která měla za cíl potlačit zdejší šíitské lidové protesty, které s velkou pravděpodobností inicioval Írán. Dále toto prvotní rozhodnutí podporovalo to, že když v Teheránu protestovala íránská opozice, která těmito protesty na dálku vyjadřovala podporu demonstrantům na náměstí v Káhiře, tak turecký prezident Abdullah Gül zrovna vyjednával nové turecko-íránské obchodní dohody s íránským prezidentem Mahmúdem Ahmadínežádem (Murinson 2012: 17).

Turecko ale brzy svůj postoj přehodnotilo a postavilo se na stranu demonstrantů, kteří volali po demokracii a svobodě v Tunisku, Egyptě, Libyi a Sýrii.¹⁸ Turecko totiž začalo arabské revoluce chápat jako velkou příležitost pro posílení své pozice regionální mocnosti, a tak začalo podporovat protirežimní povstání a demonstrace. Turecko v těchto revolucích spatřovalo velkou šanci pro prosazení demokracie v oblasti Blízkého východu, kdy hlásalo, že lze sloučit islám se sekulární vládou (Schanzer – Tahiroglu 2016). V arabských revolucích a v následné podpoře lidí v jejich snaze svrhnout autoritářské vůdce jejich země

---

¹⁸ Turecku bylo vyčítáno, že nepodpořilo demokratické změny v arabských státech v Zálivu (Özel-Volfová 2013: 219).

vidělo Turecko základní strategii, jak posílit své mocenské postavení na Blízkém východě. Nicméně je důležité podotknout, že nikdo, včetně turecké AKP, v danou chvíli nepředpokládal, že arabské revoluce budou takovou masovou a dlouhodobou záležitostí a že postupně vypuknou v celém blízkovýchodním regionu (Ismail 2014).

V návaznosti na podporu těchto masivních protestů muselo Turecko nakonec odstoupit od své politiky nulových problémů se sousedy (Ismail 2014), protože podpora protirežimních demonstrací s touto politikou bohužel není vzájemně kompatibilní. První země, které se odstoupení od této politiky týkalo a ve které se Turecko vojensky angažovalo, byla Kaddáfího Libye. Nicméně tomu předcházelo již výše zmíněné turecké váhání, zda se připojit k intervenci nebo se naopak postavit na stranu dosavadních vládců země. Turecké váhání mělo v tomto případě zcela pragmatický základ. Jak jsem již uvedl výše, turecké stavební společnosti se velkou měrou podílely na výstavbě infrastruktury v Libyi a Turecko chtělo především chránit své zájmy. Priorita Turecka tak byla ochránit své ekonomické a investiční zájmy a také nevystavit nebezpečí své občany, kteří se v Libyi z těchto pracovních důvodů nacházeli (Altunisik 2013: 5). Turecko se nakonec připojilo ke koalici Západu, která požadovala svržení Muammara Kaddáfího a začalo tak naplňovat svoji novou strategii, jak využít arabského jara a dosáhnout většího mocenského vlivu v oblasti Blízkého východu.

V případě egyptských povstání již Turecko neváhalo a okamžitě protirežimní demonstrace podpořilo. Dokonce se stalo prvním státem, který otevřeně vyzval prezidenta Husní Mubáráka, aby ze své pozice dobrovolně odstoupil. Nicméně i v tomto případě můžeme předpokládat, že Turecko v této snaze poháněl i jiný důvod, než „jen“ podpora demonstrantů a snaha ukončit v Egyptě autoritářskou vládu (Yakis 2014). Tím důvodem mohla být pomoc Muslimskému bratrstvu dostat se v Egyptě k moci. Vládoucí AKP dlouhodobě udržovala s Muslimským bratrstvem a s jeho odnožemi v celém Blízkém východě velmi

těsné vazby, což bylo dáno jejich ideologickou příbuzností. AKP podporovalo Muslimské bratrstvo již v Tunisku a Libyi, ale největší podpory se mu z turecké strany dostalo právě v Egyptě (Aydin-Düzgit 2014).

Muslimské bratrstvo se skutečně k politické moci dostalo po prvních svobodných volbách, které se v Egyptě konaly v roce 2011 a o půl roku později byl zvolen za egyptského prezidenta jejich kandidát Muhammad Mursí (Hussein 2012). Poté co se Mursí stal prezidentem, se Turecko snažilo pomoci egyptské ekonomice prostřednictvím investic a vzájemnými obchody. Davutoğlu dokonce egyptské vládě v září 2012 slíbil finanční rozvojovou pomoc v hodnotě dvou miliard dolarů. Turecko v tomto období vnímalo Egypt jako svého významného strategického partnera, který mu dopomůže k posílení tureckého mocenského postavení v regionu (Aydin-Düzgit 2014). Turecko totiž očekávalo, že pokud by vznikla turecko-egyptská osa, tak by byla vytvořena sunnitská síla, která by mohla oslabit mocenský vliv šíitského Íránu (Özel-Volfová 2013: 225). Dále Muslimské bratrstvo pomáhalo Turecku tím, že označovalo vládu AKP za politický vzor pro ostatní státy na Blízkém východě, protože se této straně povedlo skloubit demokracii s islámem a sekularismem. Vláda AKP prý dokázala, že toto spojení lze uskutečnit a mělo by to být v ostatních státech Blízkého východu následované (Aydin-Düzgit 2014).

Do této chvíle se zdálo, že Turecku jeho vymyšlená strategie, jak získat větší mocenský vliv v této oblasti, dosud vychází. Nicméně v roce 2013 nastal zvrát, který odstartoval spíše turecký mocenský pád, než vzestup. V Egyptě se uskutečnily další demonstrace, tentokrát proti prezidentovi Mursímu a vládě Muslimského bratrstva. Na jejich základech byla v červenci 2013 egyptskou armádou vláda svržena a prezident Mursí byl sesazen (Schanzer – Tahiroglu 2016). To v Ankaře způsobilo obrovský šok. Turecko již předchozí protesty, které byly namířeny proti Mursímu a Muslimskému bratrstvu, ostře kritizovalo. Samotný vojenský převrat Turecko odsoudilo a veřejně projevilo Muslimskému bratrstvu

a Mursímu podporu a zároveň zpochybnilo legitimitu nové vlády. Po tomto vojenském převratu vztahy mezi oběma zeměmi okamžitě ochladly (Yakis 2014). Turecko se touto kritikou převratu a voláním po navrácení Mursího do prezidentského úřadu v očích arabských států značně zdiskreditovalo (Altunisik 2013: 8), Mursího režim byl považován také za autoritářský a Turecko v tomto případě vystupovalo jako stát, který sice hlásá demokratické hodnoty, ale ve skutečnosti podporuje nedemokratický režim.

Ovšem ještě horší dopad na mocenské ambice Turecka měl vývoj situace v Sýrii. V počátcích nepokojů v Sýrii v roce 2011 se Turecko snažilo přimět syrského prezidenta Bašára Asada k reformám. Turecký premiér Erdoğan si nejprve myslel, že má na Asada takový vliv, že se mu podaří syrského prezidenta rychle přesvědčit, aby podnikl kroky vedoucí k nutným reformám. Když Erdoğan zjistil, že na Asada žádný vliv nemá a Asad naopak začal povstání velmi tvrdě potlačovat, turecká vláda změnila svůj mírový postoj a začala velmi hlasitě volat po svržení Asada a celého syrského autoritářského režimu. Turecko tak začalo aktivně podporovat syrská opoziční hnutí, například Syrskou národní radu či Svobodnou syrskou armádu (Altunisik 2013 5–6).

I v tomto případě bylo Turecko přesvědčeno, že tento autoritářský režim padne během několika týdnů či měsíců, stejně jako tomu bylo v případě Tuniska, Egypta či Libye. Jenže režim Bašára Asada do konce roku 2015 nepadl a tento velmi složitý konflikt se postupně začal otáčet proti Turecku, protože v tomto syrském konfliktu šlo Turecku o mnohem více než „jen“ o svržení režimu Bašára Asada. Konfliktem v Sýrii nabyl na obrátkách dávný turecký problém s Kurdy, které Turecko dodnes považuje za svoji existenční hrozbu, což je dáno kurdskými separatistickými tendencemi na jihovýchodě Turecka (Özel-Volfová 2013: 224). Vedle tohoto území se Kurdové nacházejí v severovýchodní oblasti Sýrie, v severním Iráku a na severozápadě Íránu. V Sýrii je nejdominantnější kurdskou politickou stranou Sjedinená demokratická strana (*Partiya Yekîtiya Demokrat*,

PYD), která má úzké vazby na kurdskou organizaci Strana kurdských pracujících (*Partiya Karkerên Kurdistan, PKK*), což je organizace, která požaduje vytvoření vlastního kurdského státu. V případě syrského konfliktu je Turecko značně rozpolceno, protože na jednu stranu chce docílit svržení Asadova režimu, ale zároveň se obává, že v případě rozpadu Sýrie by mohly být podníceny separatistické tendence tureckých Kurdů. Tato obava byla rozdmýchána v polovině roku 2012, kdy se ze severovýchodní oblasti Sýrie stáhla Asadova armáda, přičemž tuto oblast obratem dostala pod kontrolu kurdská strana PYD (Yakis 2012).

Během syrského konfliktu tak pro Turecko vykrytalizoval nový mocenský cíl – za žádnou cenu nedopustit, aby si Kurdové na severu Sýrie vytvořili svůj vlastní stát. Ovšem velkým problémem pro Turecko bylo, že nemělo moc možností, jak tohoto cíle dosáhnout.

V syrském konfliktu se začaly angažovat i různé islámské teroristické skupiny, nejprve *Fronta An-Nusrá* (která je napojena na *Al-Káidu*) a posléze Islámský stát, který v současné době představuje nejvýznamnější a nejaktivnější radikální islámskou teroristickou organizaci, která se v syrském konfliktu angažuje. Islámský stát vstoupil do války v Sýrii s cílem ovládnout syrské území a vyhlásit zde *chalífát*. Džihádisté začali v Sýrii bojovat proti všem, nicméně největší odpor jim kladli právě Kurdové, kteří usilovně bránili svá získaná území na severu Sýrie a proti džihádistům se ukázali jako velice schopní bojovníci. Turecko, jehož cílem bylo potlačit veškeré snahy Kurdů o vytvoření vlastního státu, začalo být obviňováno, že tyto džihádistické skupiny finančně podporuje a dodává jim zbraně a využívá je k potlačení Kurdů v Sýrii. Toto obvinění turecká strana velmi důrazně odmítla (Ismail 2014). Pravdou ovšem zůstává, že Turecko zastalo vůči Islámskému státu velmi vlažný postoj. Vůči islamistům zpočátku odmítlo bojovat a svým aliančním spojencům nepovolilo využívat své základny, které by byly využity k náletům na islamisty (Mikoláš 2015). Turecko se tak dostalo pod velký mezinárodní tlak a obvinění z jeho spolupráce s islamisty sílilo. Turecko se aktivně

zapojilo do koalice proti Islámskému státu až v polovině roku 2015 na základě sebevražedného útoku v tureckém městě Suruc,¹⁹ který měl na svědomí atentáčník z Islámského státu. Oběťmi tohoto útoku se stalo třicet mladých lidí (BBC 2015).

V tomto případě se projevila složitost turecké situace v syrském konfliktu. Turecko na jedné straně, jako člen NATO, podporuje syrskou opozici a svržení režimu Bašára Asada (ačkoliv se do tohoto konfliktu do konce roku 2015 zdráhalo aktivně zapojit). Na druhou stranu pro něj představují velkou hrozbu Kurdové, kteří jsou ale klíčovými spojenci Západu v jeho paralelním boji proti Islámskému státu. USA dokonce dodávají Kurdům zbraně a politicky je podporují. Turecku tak nezbývá nic jiného než řešit konflikty na dvou frontách – s Asadem a s Kurdy. Otazníkem zůstává turecký postoj k Islámskému státu. Je otázkou, zda turecké připojení ke koalici států, které bombardují území ovládané Islámským státem je dané tím, že Turecko skutečně vnímá IS jako svoji bezpečnostní hrozbu anebo pouze podlehlo drtivému mezinárodnímu tlaku. Je také otázkou, zda Turecko stále nebude využívat IS či jiné islamistické skupiny jako svůj nástroj, jak vyřešit svůj problém s Kurdy.

Ačkoliv se zpočátku se zdálo, že arabské jaro je pro Turecko ideální příležitost, jak posílit své mocenské postavení na Blízkém východě, nastal pravý opak. Turecko očekávalo, že dopomůže k rychlému svržnutí libyjského, egyptského a syrského politického režimu a nejen oblasti Blízkého východu dokáže, že je zemí, která aktivně prosazuje demokratické hodnoty. V případě Sýrie se ovšem Turecko značně přepočítalo a právě kvůli syrskému konfliktu své nabyté mocenské postavení uvnitř Blízkého východu začalo postupně ztrácet. Turecko totiž navenek prosazovalo demokratické hodnoty, ale ve skutečnosti podle nich nejednalo. Turecko hodně ztratilo ze své těžce vydobyté prestiže na Blízkém východě svojí tolerantní politikou vůči džihádistickým skupinám. Tato benevo-

---

¹⁹ Město se nachází cca 10 km od syrského pohraničního města Kobani (BBC 2015).

lentní politika měla být jediným možným nástrojem, jak zamezit syrským Kurdům vyhlásit si svůj vlastní stát. Ovšem jediným výsledkem této politiky vůči džihádistům byla velká kritika celého mezinárodního společenství. Turecko na konci roku 2015 prakticky pozbylo většinu svých regionálních partnerů, v tomto období můžeme za turecké partnery označit pouze nestátní aktéry, jako je palestinský *Hamás* či egyptské Muslimské bratrstvo. Ankara v této době neměla žádné velvyslance v Izraeli, Egyptě ani v Sýrii (Özel – Özkan 2015: 6).

3 MOCENSKÉ AMBICE ÍRÁNU

3.1 Zdroje moci

Íránská hodnota HDP činila na konci roku 2015 388 miliard dolarů, což z íránské ekonomiky činí třetí nejvýkonnější ekonomiku v oblasti Blízkého východu (Knoema 2016). Írán finančně těží zejména ze své velké zásoby ropy a zemního plynu.²⁰ V roce 2015 měl Írán čtvrtou největší světovou zásobu ropy (EIA 2015c) a zároveň je Írán jejím osmým největším světovým producentem, kdy jí vyprodukuje bez mála tři a půl milionu barelů denně (EIA 2015d). Větší zásobu ropy má na Blízkém východě pouze Saúdská Arábie (EIA 2015c), ovšem v její produkci v blízkovýchodním regionu předskočil Írán vedle Saúdské Arábie i Irák a Spojené arabské emiráty (EIA 2015d). Pokles íránské produkce ropy a zemního plynu byl v posledních letech zapříčiněn mezinárodními sankcemi, které hluboce ovlivnily íránský energetický sektor. Dále není bez zajímavosti, že Národní íránská ropná společnost je vlastněna státem a podle íránské ústavy je v zemi zakázáno cizí nebo soukromé vlastnictví přírodních zdrojů (EIA 2015e).

Celková populace Íránu činí necelých 82 milionů obyvatel, což znamená, že Írán je za Egyptem druhým nejlidnatějším státem Blízkého východu (Global Fire Power 2016a). V roce 2015 čítala íránská armáda celkem 545 000 vojáků, což Írán zařadilo na celkové osmé místo ve světovém žebříčku porovnávající velikost armád. V rámci Blízkého východu Írán disponuje jednoznačně nejpočetnější armádou, kdy druhý Egypt má „pouze“ 470 000 vojáků (Global Fire Power 2016b). Zajímavým ukazatelem je počet aktivních vojáků v záloze, kterých

---

²⁰ Írán má druhou největší zásobu zemního plynu na světě (EIA 2015b, *Proved Reserves of Natural Gas*, http://www.eia.gov/beta/international/rankings/#?product=3-6&iso=IRN&pid=3&aid=6&tl_id=6-A&tl_type=a&cy=2015, 22. 4. 2016).

má Írán 1 800 000 a v tomto směru má oproti ostatním státům Blízkého východu opět značně navrch (Global Fire Power 2016c).²¹

3.2 Politický vývoj Íránu a směřování jeho zahraniční politiky před Islámskou revolucí

Historie moderního Íránu se začala psát v roce 1921, kdy se slabé vládě dynastie Kádžárovců postavil za podpory Britů velitel kozácké brigády Rezá Chán a silou obsadil Teherán. Cílem Rezy Chána bylo zbavit Persii²² chaosu a vést zemi modernizačním směrem. Rezá přebral moc nad veškerými vládními složkami a sám se jmenoval ministrem války ovládající armádu. Ve svém projevu prohlásil, že „*armáda se stane rozhodujícím prostředkem dosažení ekonomické prosperity země*“ (Tomková 2014: 32).

Rezá Chán tak směřoval k pozici faktického vládce Persie, kterým se skutečně stal v roce 1923, kdy získal post premiéra a donutil mocensky oslabeného dosavadního šáha Ahmada k opuštění země. Rezá se ve svých modernizačních reformách značně inspiroval Atatürkovým sekulárním Tureckem a podobně jako Atatürk požadoval zrušení monarchie a naopak nastolení republiky. V této své snaze ovšem tvrdě narazil na odpor ze strany konzervativních duchovních, kteří tento velmi radikální návrh zavrhli (Axworthy 2009: 163). Rezá Chán byl přesvědčený, že náboženství je faktor, který brzdí zemi v jejím rozvoji a jeho „spojenectví“ mezi ním a duchovními byla z jeho strany jakýmsi nutným zlem a pouhým politickým nástrojem pro dosažení politické moci.²³

---

²¹ Jen pro srovnání, v rámci regionu Blízký východ má druhý Egypt 800 000 aktivních vojáků v záloze (Global Fire Power 2016c, *Active Reserve Military Manpower*, <http://www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower.asp>, 22. 4. 2016).

²² Původně se Írán nazýval Persie, k přejmenování na Írán došlo až v roce 1935 (viz níže) (Axworthy 2009: 169).

²³ Rezá Chán se během převratu v roce 1921 spojil s konzervativními kruhy a duchovními, aby získal širokou podporu pro svůj reformní program a mohl tak přebrat moc nad veškerými vládními složkami (Axworthy 2009: 163).

V roce 1925 si Rezá Chán vytvořil nové příjmení Pahlaví, kterým se chtěl zalíbit perským nacionalistům. Příjmení Pahlaví pocházelo z předislámské éry a vyskytovalo se již ve středoperštině.²⁴ Protože se vyhoštěný šáh Ahmat plánoval vrátit zpět do země, byl perským *madžlisem*²⁵ v říjnu roku 1925 oficiálně sesazen, čímž byla definitivně ukončena vláda dynastie Kádžárovců. Na konci roku 1925 pak ústavodárné shromáždění odsouhlasilo výměnu dynastií – kádžárovskou vystřídala dynastie Pahlaví a Rezá Chán přijal titul šáh²⁶ (Kraus 2014: 49).

Rezá Pahlaví byl výrazně sekulárně zaměřeným vládcem, který svoji moc opíral zejména o armádu, ze které vzešel a jak již bylo výše zmíněno, za svůj politický vzor považoval Mustafu Kemala a jeho Turecko. Rezá Šáh udržoval s Tureckem úzké politické vztahy, což nebylo dáno pouze Rezovým obdivem k Atatürkovi, ale zejména tím, že oba režimy se vyznačovaly stejnými nacionalistickými, sekulárními a prozápadními rysy. Rezá také vedl Persii k modernizaci a svými prozápadními reformami se ji snažil přiblížit Západu.²⁷ Nicméně ve svých reformách nebyl tak úspěšný jako jeho politický vzor, což bylo dáno zejména negativním postojem konzervativních a náboženských kruhů, stejně jako části perské společnosti, která na takové zásadní reformy nebyla připravena (Axworthy 2009: 169).

V rámci nastolené modernizace a sekulárnímu směřování země s ní spojené, se Rezá Pahlaví snažil zemi sjednotit na základě silného nacionalismu a nikoliv pomocí náboženství.²⁸ V roce 1935 byl změněn název země z Persie na Írán, přičemž tento název vznikl ze slova *Aryan*, což odkazovalo na árijský původ iránských obyvatel. Íránci obecně cítí velkou hrdost na svoji historii a na bohatou

---

²⁴ Jazyková předchůdkyně moderní perštiny.

²⁵ Legislativní orgán v islámských zemích.

²⁶ Od té doby byl na Západě znám jako šáh Rezá Pahlaví, v samotném Íránu jako Rezá Šáh.

²⁷ Jednalo se například o podporu výstavby dívčích škol, ženám bylo zakázáno zahalování, muži se museli přizpůsobit západnímu stylu oblékání. Po vzoru Turecka se Rezá snažil dosáhnout i jazykové reformy. V rámci modernizace se tak jednalo o snahu o celkovou westernizaci země.

²⁸ Více než 90 % obyvatel Íránu jsou šitští muslimové (The World Factbook 2016a).

kulturu. Dalším důvodem, proč se Rezá Pahlaví k tomuto kroku odhodlal, byla jeho snaha distancovat se od strojeného a upadajícího statutu kádžárovské dynastie, která vládla v Persii od konce 18. století (Kraus 2014: 50).

Ačkoliv Rezá Pahlaví usiloval o modernizaci a westernizaci íránské společnosti, jeho zahraniční politika se vyznačovala značnou nezávislostí na tradičních mocnostech Západu. V roce 1928 Rezá zrušil všechny kapitulační výsady, které cizincům poskytovaly značné výhody a také sloužily jako nástroj pro pronikání a vměšování světových velmocí do vnitřních záležitostí Íránu (Drápal 1989: 31). Před vypuknutím 2. světové války se Írán stále více sblížoval s nacistickým Německem, které těsně před válkou platilo za největšího obchodního partnera Íránu. Nicméně po začátku 2. světové války vyhlásil Írán neutralitu. I přesto ale byl do války v roce 1941 vtažen britskou a sovětskou okupací svého území. Jednak se Spojencům zdálo, že Pahlaví je vůči Německu a nacismu až příliš vstřícný, což mj. prokázal tím, že odmítl žádost Velké Británie a Sovětského svazu o vyhoštění německých občanů z Íránu a také ze strany Spojenců panovala obava, že Írán dodává Německu svoji ropu. Dalším významným důvodem pro spojeneckou intervenci do Íránu byla potřeba Spojenců využít íránského území, přes které by mohl být zásobován Sovětský svaz, který byl v témže roce Německem vojensky napaden (Cvrkal 2007: 78).

Rezá Pahlaví posléze abdikoval ve prospěch svého syna Mohammada Rezy Pahlavího. V lednu 1942 Írán podepsal dohodu s Velkou Británií a Sovětským svazem, podle níž souhlasil s nevojenskou pomocí Spojencům. O rok později Írán oficiálně vyhlásil Německu válku, díky čemuž se stal členem Společnosti národů, nicméně íránské ozbrojené síly se aktivně válečných bojů nezúčastnily (Cvrkal 2007: 78).

Po 2. světové válce se Írán začal orientovat na západní mocnosti, především na Spojené státy, se kterými Írán v roce 1947 podepsal smlouvu o vojenské

pomoci. Nicméně v roce 1950 utrpěly povážlivou trhlinu vzájemné vztahy mezi Íránem a Velkou Británií. Rozpor byl zapříčiněn íránskou snahou o revizi smlouvy týkající se Anglo-íránské naftové společnosti (*Anglo-Iranian Oil Company, AIOC*). Dosavadní smlouva vytvářela značný nepoměr mezi zisky plynoucí do Velké Británie a mezi zisky, které náležely íránské vládě. Proto v březnu 1951 íránský parlament schválil znárodnění ropného průmyslu, načež Británie obratem zmrazila veškeré vztahy s Íránem a navíc ho zažalovala u mezinárodního soudu v Haagu. Íránská vláda v prosinci 1953 nakonec diplomatické styky s Velkou Británií obnovila a byla podepsána nová smlouva, která upravila vzájemné podmínky týkající se těžby ropy (Cvrkal 2007: 79–80).

V 50. letech tak byla íránská zahraniční politika zcela jasně prozápadní, což se projevilo zejména ve velmi dobrých vztazích mezi Íránem a USA, kdy oba státy můžeme od roku 1953 až do roku 1978 považovat za vzájemné spojence. K vzájemným dobrým vztahům jistě přispělo i přijetí Eisenhowerovy doktríny íránským parlamentem v roce 1957 (Hunter 2010: 33).

V roce 1955 se Írán připojil k Bagdátskému paktu,²⁹ který představoval spojenectví Íránu, Iráku, Turecka, Pákistánu a Velké Británie, přičemž USA zde zastávaly pozici pozorovatele. 60. a 70. léta byla ve znamení snah Muhammada Rezy posílit postavení Íránu v oblasti Blízkého východu, přičemž nejvíce se Muhammad Rezá zaměřil na ovládnutí Perského zálivu. Írán tak například podpořil ománského sultána při jeho snahách potlačit domácí povstání či se vzdal nároků na připojení Bahrajnu k Íránu. V této snaze byl jistě zajímavý íránský postoj vůči Izraeli, který íránský režim díky své prozápadní orientaci zpočátku považoval za svého spojence.³⁰ V roce 1960 se šáh rozhodl jmenovat íránského konzula v Izraeli, na což ale velice negativně reagovaly ostatní arabské státy a íránská opozice, protože tímto krokem by Muhammad Rezá nepřímo uznal neislámskou

---

²⁹ Po vystoupení Iráku v roce 1958 se toto uskupení přejmenovalo na CENTO.

³⁰ Ale opět se jednalo o postoj vládní garnitury zosobněné Muhammadem Rezou, íránská společnost byla značně proti (Drápal 1989: 35).

vládu na území Palestiny. Odpor vůči tomuto kroku byl tak silný, že se šáh obával případné spolupráce arabských sunnitských představitelů se svými iránskými šíitskými odpůrci a od tohoto kroku nakonec ustoupil. Po šestidenní válce v 1967 byl již postoj Muhammada Rezy Pahlavího k Izraeli jiný, Írán začal veřejně hájit práva Palestinců a vyzval Izrael, aby co nejdříve opustil dobytá území (Drápal 1989: 35).

Ve své snaze být vůdčím státem v oblasti Perského zálivu narážel Írán na svého největšího soupeře – na Irák. Tyto dva státy spolu řešily mnoho sporů³¹ a vzájemně si byly velkými regionálními rivaly. Vzájemné neshody se sice urovnaly alžírskou dohodou z roku 1975, ale i nadále se oba státy vzájemně považovaly za regionální soupeře, který jeden druhému brání dosáhnout vedoucí role v Perském zálivu.

3.3 Islámská revoluce

Islámská revoluce představovala zásadní mezník nejen pro vnitropolitické uspořádání země, ale také pro směřování zahraniční politiky a pro samotné mocenské ambice Íránu. Pro správné pochopení mocenských ambicí a vystupování Íránu v oblasti Blízkého východu v následujícím období považuji za nutné zmínit klíčové události Islámské revoluce, které měly na iránské mocenské ambice a na jeho zahraniční politiku obrovský vliv.

Šáhův politický režim dlouhodobě čelil tlaku náboženské opozice, která se v průběhu 60. let zformovala kolem šíitského duchovního Rúholláha Chomejního. Chomejní se stal nejdůležitější postavou náboženského odboje vůči autoritickému režimu Muhammada Rezy Pahlavího, který v Íránu vyvrcholil

---

³¹ Například spolu tyto dva státy řešily spor o správu ostrovů Abú Musá, Velký Tunb a Malý Tunb (které se nacházejí v ústí Perského zálivu) nebo otázku rovnoprávné plavby v oblasti Šatt al-Arab (Cvrkal 2007: 85). V případě výše zmíněných ostrovů se jedná čistě o vojensko-strategickou záležitost, neboť na ostrovech se žádná velká zásoba nerostných surovin nenachází. Ovšem díky jejich strategické poloze lze kontrolovat dopravu v Hormuzské úžině, a pokud by Írán skutečně naplnil svoji hrozbu, že vojensky uzavře Hormuzský průliv, díky správě těchto ostrovů by se mu to podařilo mnohem snáze. Správa těchto ostrovů tak pro Írán představuje velkou strategickou výhodu (Kraus 2014: 80).

na konci 70. let. Právě v tomto období ochromily Írán masové demonstrace, které Chomejní podněcoval ze zahraničního exilu a jejichž cílem bylo odstranit šáhovu monarchii a nastolit islámskou republiku vedenou šíitskými duchovními. I přestože Muhammada Rezu podporovaly Spojené státy, bylo všem jasné, že se jeho režim chýlí ke konci. Z obav o svůj život opustil v lednu 1979 Írán a přes několik zemí (např. přes Egypt a Mexiko) se dostal až do USA (Cvrkal 2007: 90).

Samotné protirežimní demonstrace se současně nesly ve velmi nenávislné protiamerické náladě celé íránské společnosti. Poté, co se íránská společnost dozvěděla, že šáh utekl do USA, okamžitě požadovala jeho vydání do Íránu, protože se obávala, že šáhův příjezd do USA předznamenává americkou snahu o svržení islámské republiky a znovunastolení proamerické monarchie s Muhammadem Rezou Pahlavím v jejím čele. Proto ze strachu a také kvůli posílení vážnosti požadavku vydání šáha zpět do Íránu obsadili íránští studenti velvyslanectví USA a použili americké diplomaty jako rukojmí³² (Axworthy 2009: 196).

V březnu 1979 se v Íránu konalo referendum, podle kterého bylo rozhodnuto, že monarchie bude definitivně zrušena a nahrazena islámskou republikou. 1. dubna 1979 se tak z Íránu stala Íránská islámská republika pod vedením šíitského duchovenstva a myšlenkového otce revoluce ajatolláha Chomejního.

3.4 Íránské strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po skončení islámské revoluce

V oblasti zahraniční politiky zavedla nově ustanovená islámská vláda nové pořádky a pravidla. Írán vystoupil z uskupení CENTO, čímž *de facto* způsobil jeho zánik, přerušil veškeré styky s Izraelem a anuloval všechny dohody s USA. Bez-

---

³² V dubnu 1980 se Američané pokusili rukojmí osvobodit, nicméně záchranná akce dopadla naprostým fiaskem. Všichni rukojmí byli nakonec propuštěni 20. ledna 1981, tedy přesně v den, kdy nastoupil do prezidentského úřadu USA Ronald Reagan. Spojené státy na oplátku uvolnily z íránských fondů 12 miliard dolarů, které byly zmrazeny v amerických bankách (Axworthy 2009: 196).

prostředně po přerušení styků s Izraelem Chomejní veřejně vyzval islámskou společnost, aby se aktivně snažila osvobodit Jeruzalém od izraelské okupace (Drápal 1989: 39).

Íránská islámská revoluce tak od základů změnila dosavadní zahraničně-politické směřování země. Íránská zahraniční politika nyní stála na čtyřech základních pilířích. Podle prvního pilíře bylo nutné odmítat všechny formy vnější nadvlády, druhý pilíř požadoval zachování íránské nezávislosti a územní celistvosti, třetí vyzýval k ochraně práv muslimů a čtvrtý pilíř nabádal k udržování míru se všemi neválčícími státy. Tyto pilíře tak plně korespondovaly s Chomejního konceptem naprosté ekonomické, politické a kulturní nezávislosti jak vůči Západu, tak i vůči Východu. Tento koncept je znám pod názvem „*Ani Východ ani Západ*“ (Ramazani 2008: 1).

Dalším rysem nové podoby íránské zahraniční politiky se stala snaha o vývoz islámské revoluce za hranice Íránu. Základem tohoto konceptu je vnímání islámské revoluce jako návod pro ostatní muslimské země jak se vymanit z útluaku tyranů, za které byly považovány zejména Spojené státy („Velký Satan“) a Sovětský svaz („Malý Satan“). Írán prý svržením šáha, který podle íránského názoru sloužil Spojeným státům, ukázal ostatním muslimským zemím cestu, jak se osvobodit od nadvlády neislámských mocností (Metz 1987). Írán se v tomto případě snažil vykreslit sám sebe jako srdce muslimského světa, protože jeho cílem bylo stát se základnou celosvětového islámského hnutí (Ehteshami – Zweiri 2008: xviii).

Nicméně Chomejního veřejně proklamovaná podpora exportu revoluce do ostatních muslimských zemí vytvářela na Blízkém východě spíše napjatou situaci. Vedle útoku na nemuslimské tyrany typu Spojených států a Sovětského svazu, Chomejní ve svých projevech cíleně útočil také na monarchie Perského zálivu, které také označoval jako zdroj utlačování a tyranie. Podle jeho názoru se

pravá islámská společnost nemůže rozvíjet pod vládou monarchie, protože skutečně jedinými spravedlivými vládci jsou pouze duchovní. Pro efektivní vývoz revoluce se Chomejní snažil zacílit na šíitské menšiny v ostatních muslimských státech, nicméně původní vize revoluce nejvyššího iránského duchovního nebyla zaměřena pouze na šíity, Chomejní se chtěl stát vůdcem celého muslimského světa bez ohledu na příslušnost k jednotlivým větvím islámu. Chomejní tak svoji revoluci nedefinoval jako šíitskou, ale jako islámskou. Ovšem sunnité tuto islámskou revoluci za svou nepřijali a Chomejnímu nevěřili (Kraus 2014: 53).

Chomejní export revoluce nepodporoval pouze rétoricky, ale také prostřednictvím různých pokusů o převraty, bombovými útoky a pomocí různých sabotáží a atentátů, kterým čelily ostatní státy Perského zálivu, zejména Irák a Saúdská Arábie. Právě v Saúdské Arábii došlo k velmi dramatickým událostem v listopadu 1979, kdy zde proběhly masové protesty šíitských muslimů a došlo k násilnému obsazení nejposvátnějšího místa islámu – Velké mešity v Mekce. Samotné obsazení Velké mešity bylo provedeno asi čtyřmi sty ozbrojenými útočníky. Tato rebelie byla Saúdy sice rychle potlačena, nicméně tento incident vyburcoval další šíity žijící v saúdkoarabské Východní provincii, což je centrum ropného průmyslu Saúdské Arábie. Těchto šíitských aktivistů se v ulicích sešlo přes 90 tisíc a v rukách drželi obrázky s podobiznou Chomejního a vykřikovali protisaúdská a protiamerická hesla. Poté však zasáhla saúdská Národní garda a veškeré protesty silou potlačila. Není tedy divu, že ostatní státy Perského zálivu měly z Íránu obavu a zcela po právu ho označovaly za hlavní bezpečnostní hrozbu v regionu. Íránská snaha o vývoz revoluce se tak zatím v ostatních arabských zemích nesešla s velkým úspěchem (Kraus 2014: 80–81).

Právě kvůli konceptu exportu revoluce značně eskalovalo napětí mezi Íránem a Irákem. Saddám Husajn, který již v té době vládl v Iráku, se obával, že íránská revoluce zaktivizuje iráckou šíitskou většinu,³³ která žila pod nadvládou

---

³³ Kolem roku 1980 žilo v Iráku zhruba 60 % šíitů (Drápal 1989: 42).

sunnitů, které zastupovala Husajnova strana *Baas*.³⁴ Írán tak byl 22. září 1980 Irákem napaden, čímž byla ze strany Iráku porušena alžírská smlouva z roku 1975, a vypukl osm let trvající irácko-iránský válečný konflikt, do kterého byly postupně zataženy i ostatní státy Perského zálivu, které se obávaly iránské vojenské, revoluční a šíitské hrozby.³⁵

Íránu tak v tomto porevolučním období zcela jasně vykrytalizovaly mocenské cíle. Hlavní mocenskou ambicí Chomejního Íránu bylo stát se centrem muslimského světa, k čemuž mu měl pomoci koncept vývozu revoluce zaměřený zejména na šíity. Export revoluce se také promítl i do válečného konfliktu s Irákem. Právě se započatým válečným konfliktem se Íránu naskytla příležitost jak naplnit svoji další mocenskou ambici – definitivně porazit svého velkého regionálního rivala. Podle tehdejšího iránského ministra zahraničí bylo iránským cílem svrhnout baasistický režim v Iráku a dosáhnout pádu Saddáma Husajna (Gombár 2001: 141).

Napadený Írán v tomto válečném konfliktu začal aktivně využívat konceptu vývozu revoluce a začal vyzývat šíitské obyvatelstvo ke svaté válce vůči irácké sunnitské nadvládě. Podle Chomejního mohlo válku ukončit pouze to, že se iráckí vládní představitelé vzdají iránské islámské moci, která by tak následně mohla uspořádat jejich soud a popravu. Tohoto úkolu se měla zhostit v Teheránu vytvořená Nejvyšší rada islámské revoluce v Iráku, jejíž prozatímní úkol byl v Iráku organizovat šíitské opoziční skupiny, trénovat je a vyzbrojovat (Gombár 2001: 141).

---

³⁴ Nutno dodat, že tato obava byla oprávněná a stála na reálném základě, protože Írán v Iráku podporoval šíitské demonstrace a prováděl řadu teroristických atentátů (Kraus 2014: 88).

³⁵ Ovšem za hlavní důvod vypuknutí irácko-iránské války nelze považovat pouze strach Saddáma Husajna (byť oprávněný) z iránského vývozu islámské revoluce. Hlavním důvodem, proč Husajn napadl svého souseda, byla snaha Iráku využít domnělého oslabení regionálního rivala, neboť se Husajn domníval, že iránská armáda je po islámské revoluci neschopna obrany. Dále Irák zaútočil na Írán kvůli iránské provincii Chúzestán, která je velmi bohatá na ropu a žije zde mnoho sunnitských Arabů. Dalším důvodem byl letitý spor o suverenitu nad řekou Šatt al-Arab (Drápal 1989: 42).

Dále se koncept exportu revoluce během irácko-iránské války projevoval v iránské podpoře šíitských militantních hnutí, jako byl například *Hizballáh* v Libanonu. V roce 1982 Izrael napadl jižní část Libanonu, což vedlo k radikalizaci jednak libanonského šíitského obyvatelstva, které tuto oblast obývá, ale také Íránu, který v této akci spatřil ideální příležitost pro vyvezení své islámské revoluce a zároveň v ní viděl možnost, jak ochránit své šíitské kolegy. Proto do Libanonu dorazili členové Íránských revolučních gard, jejichž úkolem bylo sjednotit šíity v jejich boji proti Izraeli. Vznikl tak *Hizballáh*,³⁶ který byl pod íránským vlivem zformován na základě ideologie iránské islámské revoluce, a který zpočátku fungoval jako zastřešující organizace pro radikální šíitské militanty (Šabacká 2011: 82–83). Ustanovení *Hizballáhu* bylo jedno z mála úspěšných íránských způsobů, jak efektivně vyvézt islámskou revoluci mimo hranice své země.

Během rané fáze válečného konfliktu se státy Perského zálivu jako jeden muž postavily na stranu Iráku, protože všechny tyto státy měly strach, že pokud by nakonec zvítězil Írán, tak by se usilovně snažil o svržení jejich konzervativních režimů. Během války se tak Írán dostal do naprosté diplomatické izolace a jen marně hledal mezinárodní podporu pro svá válečná snažení.³⁷ Na konci roku 1986 již začínalo být jasné, že Írán nedokáže tuto válku vyhrát. I přestože íránský režim vnímal tento válečný konflikt jako bitvu mezi zlem a spravedlností, kdy íránská strana měla představovat onu spravedlnost, k vítězství ji ani toto silné přesvědčení nakonec nepřivedlo. V roce 1988 tak byl Írán vystaven klíčovému, ale jasně se nabízejícímu rozhodnutí – buď pokračovat v předem ztracené válce a riskovat ztrátu nejen iránského území, ale také zbytečnou ztrátu životů íránských bojovníků nebo se s Irákem dohodnout na příměří (Hunter 2010: 193–194). Bylo to náročné rozhodnutí, protože na začátku války Chomejní vyhlásil Iráku „*boj až do vítězného konce bez ohledu na oběti*“ (Drápal 1989: 42), nicméně v této chvíli převážila Chomejního opatrnost a v červenci 1988 tak po-

---

³⁶ V překladu Strana Alláhova.

³⁷ Jediným spojencem Íránu i v době irácko-iránské války byla Sýrie.

depsal rezoluci OSN č. 588, která znamenala uzavření příměří s Irákem³⁸ (Hunter 2010: 194).

Výsledek irácko-iránské války byl zcela jasným neúspěchem univerzalistického konceptu vývozu revoluce. Po Chomejního smrti v roce 1989 a po nástupu nového prezidenta Hášemího Rafsandžáního se zcela zhroutily hlavní pilíře dosavadní iránské zahraniční politiky. Byla ukončena snaha o izolacionismus a nezávislost země a taktéž bylo upuštěno od neúspěšného konceptu vývozu revoluce a naopak byla nastolena pragmatická zahraniční politika. Prioritou nového prezidenta bylo obnovení významného zahraničně-politického postavení Íránu, čemuž položilo základ podepsané příměří s Irákem, které urovnalo vztahy i mezi Íránem a ostatními státy Perského zálivu. Novým zahraničně-politickým cílem Íránu bylo s těmito státy navázat úzké ekonomické vztahy a opět být významnou mocností v oblasti Perského zálivu (Hunter 2010: 194).

Příležitost naplnit deklarovaný mocenský cíl se Íránu naskytla v srpnu 1990, kdy Irák podnikl invazi do Kuvajtu. Íránu se tak nabízela možnost připojit se do protiirácké koalice, ve které byly vedle států Perského zálivu také Spojené státy. Nicméně v Íránu stále měla značný vliv revoluční ideologie, která se vyznačovala velkými antiamerickými tendencemi. V zemi se tak rozhořela velmi žhavá debata mezi pragmatickými politiky, které zastupoval prezident Rafsandžání, a mezi iránskými radikály. Radikálové požadovali, aby se Írán naopak připojil k Iráku a k jeho antiimperialistické koalici, která byla samozřejmě namířena zejména proti USA. Ovšem vzhledem k nedávnému konfliktu, který mezi těmito státy proběhl, byla tato možnost následně vyhodnocena jako nepřijatelná. Írán se tak rozhodl pro neutrální postoj. Veřejně odsoudil iráckou invazi do Kuvajtu, ale zároveň z iniciativy Saddáma Husajna podepsal mírovou smlouvu mezi oběma státy, čímž byly obnoveny jejich diplomatické styky (Gombár 2001: 143).

---

³⁸ Avšak ajatolláh Chomejní toto rozhodnutí okomentoval slovy: „*Toto rozhodnutí jsem udělal v zájmu přežití revoluce, ačkoliv to bylo stejné, jako kdybych vypil kalich jedu*“ (Ramazani 2008: 8–9).

Po konečné porážce Iráku vyloučila vítězná koalice Írán z následných diskuzí o regionálních bezpečnostních opatřeních, čímž státy Perského zálivu jasně naznačily, že nestojí o íránskou snahu o vylepšení vzájemných vztahů (Hunter 2010: 195). Pro Írán, jehož cílem bylo obnovit svoje mocenské postavení v oblasti Perského zálivu a dostat se tak z mezinárodní izolace, to byla velká nepříjemnost. Nejenže se nevymanil z izolace a nevyužil oslabeného postavení Iráku v oblasti, ale také v této oblasti začaly aktivně působit Spojené státy.

Írán se proti americké přítomnosti v oblasti Zálivu stavěl velmi negativně, protože podle názoru jeho čelních představitelů mají být cizí velmoci z Blízkého východu vyhnány, neboť zde prosazují jen své zájmy a nejde jim o zajištění regionální bezpečnosti, jak veřejně proklamují. Po skončení války v Zálivu Írán i nadále kladl důraz na regionální vztahy a na rozvoj regionální spolupráce. Klíčovou oblastí íránské regionální politiky i nadále zůstala oblast Perského zálivu. Nejvyšším zájmem íránské zahraniční politiky se staly vztahy s arabskými členskými státy Rady pro spolupráci v Zálivu (GCC). Írán pro navázání užšího vztahu s těmito zeměmi zvolil rétorickou formu, kterou veřejně prezentoval íránský ministr zahraničí Charrází. Ten se nechal slyšet, že si přeje „*otevřít novou stránku ve vztazích a podniknout nové energičtější iniciativy*“ (Gombár 2001: 149). Charrází dále zopakoval v polovině 90. let oblíbené téma, že peníze na zbraně by mohly být mnohem lépe využity pro ekonomický rozvoj. Nicméně i přes onu íránskou umírněnou rétoriku i nadále většina států Perského zálivu vyjadřovala vůči Íránu své přetrvávající obavy (Gombár 2001: 149). Írán se tak po snaze o export islámské revoluce snažil rozvinout vztahy se státy Zálivu prostřednictvím umírněné rétoriky a přímým urovnáním rozporů s klíčovými zeměmi Perského zálivu. Nicméně tato íránská snaha stále nebyla úspěšná.

3.5 Íránské strategie pro dosažení mocenských ambicí v oblasti Blízkého východu po nástupu prezidentů Chátamího, Ahmadínežáda a Rúháního

Na snahu znatelně vylepšit pozici Íránu v mezinárodních vztazích a v očích celé mezinárodní společnosti, kterou započala Rafsandžáního vláda, navázal v roce 1997 nový íránský prezident Sejjid Muhammad Chátamí. Ten přišel s novými koncepty zahraniční politiky, s „dialogem mezi civilizacemi“ a s konceptem snižování napětí. Od roku 1997 tak začal Írán prosazovat novou zahraniční politiku, kterou pozitivně vnímaly i státy Perského zálivu (Cvrkal 2007: 102).

Sejjed Muhammad Chátamí přišel do svého prezidentského úřadu s rozhodnutím zlepšit mezinárodní postavení Íránu a vyvést ho z dlouholeté mezinárodní izolace. Hlavním Chátamího cílem bylo, aby Írán hrál aktivnější roli v regionálních i globálních záležitostech a byl mezinárodně uznán za regionální mocnost Blízkého východu (Tazmini 2009: 83). V prosinci 1997 Teherán pořádal 8. vrcholné zasedání Organizace islámské konference. Jednalo se tak o první konkrétní snahu jak ukončit íránskou regionální a mezinárodní izolaci a také jak pomoci zlepšení íránských vztahů s arabským světem. Během tohoto zasedání, které se mohlo pochlubit vysokou účastí nejvyšších představitelů muslimských zemí, představil prezident Chátamí svůj koncept „dialog mezi civilizacemi“. Tento koncept byl postaven na Chátamího víře ve zlepšení vzájemných vztahů mezi Íránem a Západem. Íránský prezident v tomto konceptu připustil, že si je vědom dvacet let dlouhé nedůvěry a nedorozumění, jež mezi oběma stranami panovalo, a proto navrhoval vytvoření mezinárodního veřejného fóra, které by vedlo ke snížení mezinárodního napětí a k politice „*détente*“ s okolním světem (Tazmini 2009: 85).

Írán v tomto novém směru zahraniční politiky usiloval o zvýšení vzájemné důvěry mezi jednotlivými státy, zdůrazňoval nutnost spolupráce s ostatními is-

lámskými zeměmi (zejména v rámci Blízkého východu), dále bylo íránským cílem zamezit přítomnosti a vlivu cizích velmocí v oblasti Perského zálivu, prosazovat koncept snižování napětí a aktivně se účastnit řešení regionálních konfliktů. Prioritou pro zahraničně-politické směřování Íránu byly zejména arabské státy. V oblasti Blízkého východu zůstala hlavním íránským spojencem Sýrie, ale také byly normalizovány vztahy se Saúdskou Arábií, s Ománem a Kuvajtem. K náznakům možného vylepšení vztahů došlo v případě Bahrajnu, Egypta, Jordánska a Spojených arabských emirátů. Na základě proměny zahraniční politiky Íránu a zlepšeným vztahům s ostatními státy Perského zálivu, čímž se Írán postupně dostával z regionální izolace, můžeme eufemisticky tvrdit, že na přelomu tisíciletí došlo k tzv. íránskému prolomení „železné opony“ (Gombár 2001: 152).

Nicméně íránská snaha o vylepšení svého mezinárodního postavení utrpěla povážlivou trhlinu v roce 2002, kdy opoziční exilová Národní rada íránského odporu zveřejnila zprávu o jaderných aktivitách Íránu, podle které byl Írán Západem a Izraelem obviněn, že se snaží vytvořit jaderné zbraně. Tato zpráva byla opřena o Íránem nenahlášené zprovoznění jaderných zařízení ve městech Natanz a Arak, ve kterých vznikl komplex pro obohacování uranu, výzkumný reaktor a zařízení pro výrobu těžké vody, jejichž prostřednictvím lze vyrobit jaderné zbraně (Hoder 2006: 94). Írán toto obvinění odmítl s tím, že nemá žádné ambice pro vytvoření jaderných zbraní a zároveň tvrdil, že jeho jaderný program slouží pouze k mírovým účelům (Chubin 2015). Snahou vytvořit jaderné zbraně by Írán porušil závazky vůči Smlouvě o nešíření jaderných zbraní (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*, NPT). Mezinárodní agentura pro atomovou energii (*International Atomic Energy Agency*, IAEA) po zveřejnění informací o jaderných zařízeních v Natanzu a Araku prohlásila, že Íránci opakovaně nevyhověli bezpečnostním opatřením, a proto není schopna vyloučit, že Írán skutečně měl za cíl jaderné zbraně vytvořit (BBC 2014). Íránu v tomto případě zcela jistě nepomohlo ani velice útočné vyjádření nového íránského prezidenta Ahamdínežáda, který těsně po svém uvedení do úřadu v roce 2005 prohlásil, že „*Izrael by měl být*

vymazán z mapy“ (Axworthy 2009: 213). Není proto s podivem, že to byl právě Izrael, který měl společně se Spojenými státy největší zájem na tom, aby Írán svůj jaderný program okamžitě zastavil.³⁹

Samotný důvod začít s jaderným programem vyplývá již z událostí irácko-iránské války, kdy se mezinárodně izolovaný Írán snažil o technologickou soběstačnost ve svém boji proti Iráku, který v této válce začal využívat chemické zbraně, vůči kterým Írán neměl žádnou odpověď podobného odstrašujícího charakteru (Chubin 2015). Írán si tak z tohoto konfliktu odnesl přesvědčení, že je nutné získat nekonvenční zbraně, které by mu pomohly k odstrašení svého největšího soupeře. Další důvod Íránu, proč chtěl disponovat jadernými zbraněmi, spočíval především v jeho mocenské ambici posílit své regionální postavení v oblasti Blízkého východu a stát se tak dominantním politickým aktérem v regionu, k čemuž by získání jaderných zbraní zásadně přispělo. Držení jaderných zbraní by dále mělo odstrašující účinek nejen na Irák, ale i na ostatní rivaly Íránu v blízkovýchodním regionu. Tento odstrašující účinek chtěl Teherán nasměrovat i proti USA, které se začaly, zejména po 11. září 2001, v oblasti Blízkého východu významně mocensky angažovat. Írán se jen těžko mohl cítit bezpečně, když věděl, že za hranicemi jeho území působí několik desítek tisíc amerických vojáků. V Íránu tedy panovala obava z možného amerického pokusu o svržení iránského režimu (Hoder 2006: 100–101).

Vedle mocenského cíle Íránu dosáhnout v oblasti Blízkého východu významnějšího mocenského postavení měl zisk jaderných zbraní představovat jedinou bezpečnostní záruku Íránu v době, kdy se nacházel v mezinárodní izolaci. S jadernými zbraněmi bychom mohli Írán považovat za regionálního lídra Blízkého východu a zároveň by jeho jaderné zbraně plnily funkci odstrašení jeho nepřátel a regionálních rivalů.

---

³⁹ Ovšem obava z Íránu nebyla jediným důvodem, proč Izrael (společně s USA a EU) požadoval okamžité ukončení iránského jaderného programu. Izrael, který sám pravděpodobně disponuje jadernou zbraní, nechtěl dopustit, aby se Írán stal nukleární velmocí (Axworthy 2009: 214).

Nicméně prezident Mahmúd Ahmadínežád se krátce po svém nástupu k moci začal velmi snažit, aby byla pošramocená pověst Íránu v očích ostatních arabských států Blízkého východu co nejrychleji napravena a Írán tak mohl dosáhnout svého vytouženého cíle posílit své mocenské postavení. Ahmadínežád začal podnikat časté zahraniční návštěvy do ostatních arabských států, například do Kuvajtu (což byla první návštěva íránského čelního představitele po 25 letech), do Ománu, Spojených arabských emirátů či do Bahrajnu. Nový íránský prezident byl také známý svojí silnou protiizraelskou rétorikou a naopak silně sympatizoval s Palestinci, čímž si nepochybně chtěl získat veškeré arabské státy na svoji stranu. Ahmadínežádovým cílem tedy bylo rozšířit íránské vztahy s ostatními regionálními státy a posílit tak íránské postavení mezi arabskými zeměmi (Warnaar 2013: 115–116).

Ovšem kvůli íránskému jadernému programu se proti Íránu začala formovat protiíránská koalice států, kterou tvořily státy jako Egypt, Jordánsko, Saúdská Arábie a Izrael. Podle těchto států prý Írán svým jaderným programem podkopával regionální bezpečnost. Ještě více si přisadila Saúdská Arábie, která vnímala rostoucí vliv Íránu v Iráku a v Libanonu a nazvala tak Írán „Perskou hrozbou“ a zdůrazňovala íránskou šíitskou identitu. Podle Saúdské Arábie byl Írán pro arabský svět dokonce větší hrozbou než Izrael. Írán svůj vliv a přítomnost v Libanonu a v Iráku nikterak nezpochyboval, ale důrazně se vymezil vůči nařčení, že je regionální hrozbou.⁴⁰ Ačkoliv skutečně bylo íránským cílem zlepšit vazby s ostatními státy v regionu, tak nelze opomenout fakt, že Írán v rámci blízkovýchodního regionu podporoval mnoho povstaleckých skupin a svůj vliv v regionu se snažil zvýšit tím, že zvyšoval ceny ropy (Warnaar 2013: 117–118).

Ahmadínežád požadoval zlepšení vztahů se Saúdskou Arábií, kterého chtěl dosáhnout prostřednictvím vzájemné spolupráce. V lednu 2007 obě země

---

⁴⁰ Írán poukázal na to, že například sebevražední atentátníci, kteří často útočili v Iráku, byli sunnitě a vesměs to byli Saúdští Arabové.

zprostředkovaly Dohodu o ukončení násilí v Libanonu a také zorganizovaly Palestinský summit v Mekce, kde se palestinské frakce dohodly na vládě národní jednoty (Warnaar 2013: 120). Írán se tak snažil co nejvíce řešit regionální záležitosti a otázky. Proto byl Teherán značně frustrován z událostí z prosince 2008, kdy Izrael ostřeloval Pásmo Gazy a arabský svět tento útok nechal bez odezvy. Írán začal arabský svět kritizovat, že dostatečně nechrání své palestinské a libanonské bratry a muslimy obecně, a že se namísto toho paktuje se Západem, čímž ještě více ochladly vzájemné vztahy s Egyptem a především se Saúdskou Arábií (Warnaar 2013: 121).

Ahmadínežádův nástupce Hasan Rúhání, který nastoupil do prezidentského úřadu v roce 2013, se snažil stejně jako jeho předchůdce vylepšit obraz Íránu v mezinárodním společenství. Ovšem na rozdíl od éry vlády Mahmúda Ahmadínežáda mělo toto předsevzetí mnohem větší šanci na úspěch, protože Rúhání nebyl na rozdíl od svého předchůdce tak konfrontačním politikem. Po svém uvedení do úřadu Rúhání prohlásil, že je ochoten vyjednávat se Západem, přičemž toto prohlášení měl potvrzovat fakt, že většina ministrů v nové íránské vládě měla akademické tituly získané na západních univerzitách⁴¹ (Shanahan 2015: 3).

Nicméně nejdůležitější rozdíl mezi Rúháním a Ahmadínežádem tkvěl ve strategii, jak posílit íránský vliv v blízkovýchodním regionu. Rúhání věřil, že Írán může své mocenské postavení posílit prostřednictvím ekonomiky, naopak Ahmadínežád vnímal ekonomiku čistě jen jako záležitost domácí politiky. Od roku 2013 se íránská ekonomická situace značně zlepšila, což s sebou přineslo stabilizaci měny, snížení inflace a kvůli Rúhánímu i částečné obnovení podnikatelské důvěry (Shanahan 2015: 3). Íránský prezident vnímal Írán jako

---

⁴¹ Nicméně tento fakt neměl v žádném případě znamenat, že by se Írán odklonil od svých hodnot a naopak přijal hodnoty západní. Tato skutečnost pouze napomáhala tomu, že íránští představitelé věděli, jak o Íránu uvažují na Západě, a proto nejednali tak horkokrevně a neústupně jako jejich političtí předchůdci.

zemi s nenaplněným ekonomickým potenciálem – v zemi můžeme nalézt více než 70 milionů pracujících lidí, a také velmi početnou skupinu vysoce vzdělaných pracovních sil. Po toužebně vyhlášeném ukončení sankcí by Írán skutečně mohl svůj ekonomický potenciál naplno rozvinout, jednak přílivem významných zahraničních investic a samozřejmě také zvýšenou produkcí ropy a zemního plynu, kterou mezinárodní sankce v posledních letech značně omezovaly (Shanahan 2015: 4).

Pro ukončení sankcí a mezinárodní izolace, a tím pádem pro zlepšení iránského hospodářství, bylo pro Rúháního klíčové vyřešit problémy týkající se iránského jaderného programu. Íránským zájmem nebylo jaderný program zcela ukončit, ale dosáhnout se Západem určitých kompromisů (Shanahan 2015: 4). K vzájemné dohodě mezi Íránem a světovými mocnostmi nakonec došlo v červenci 2015.

Rúhání také skutečně vylepšil vzájemné vztahy s ostatními státy Perského zálivu, které Ahmadínežád narušil, ačkoliv se na počátku svého prezidentského mandátu snažil o opak. Írán konkrétně navázal diplomatické styky s Kuvajtem a se Spojenými arabskými emiráty (Katzman 2016: 8). Jen vztahy se Saúdskou Arábií jsou stále velmi chladné, což je dáno jejich otevřenou mocenskou rivalitou a také antagonickým náboženským vyznáním obou států.⁴² Tyto faktory se tak přelévají i do konfliktů v ostatních zemích Blízkého východu, kdy například během občanských válek v Jemenu a v Sýrii (viz níže) obě země podporují odlišné strany. I přesto, že obě země bojují proti Islámskému státu, tak nejsou schopny spolu výrazně spolupracovat (Katzman 2016: 9).

---

⁴² Dalším faktorem též může být i etnický faktor. Ovšem tím nejzásadnějším důvodem chladných vzájemných vztahů je právě ono mocenské soupeření v oblasti Blízkého východu.

3.6 Íránský vliv v Iráku

Jak již bylo několikrát v této práci uvedeno, mezi Íránem a Irákem vládla vzájemná mocenská rivalita a nepřátelství. Komplikované vztahy mezi oběma státy panovaly již průběhu několika staletí, kdy byly buď vzájemnými nepřáteli, jako tomu bylo v posledních desetiletích, anebo byly vzájemnými spojenci či strategickými partnery. Vzájemné rozpory mezi oběma státy vygradovaly v roce 1980, kdy začala irácko-íránská válka, během níž bylo hlavním íránským cílem vyvézt islámskou revoluci do Iráku a svrhnout režim Saddáma Husajna, který stál na vládě v Iráku menšinových sunnitů. Tyto cíle se Íránu sice nepovedly naplnit, ale v roce 2003 se mu naskytly nové příležitosti.

V roce 2003 se uskutečnila spojenecká invaze do Iráku, jež byla vedena Spojenými státy a která měla za cíl svrhnout diktátorský režim Saddáma Husajna. Tuto invazi vnímal Írán velmi rozporuplně. Na jedné straně došlo k pádu Saddáma Husajna, což se Íránu samozřejmě zamlouvalo, protože tím Írán přišel o svého dávného regionálního soupeře a nepřítele. Ovšem na druhé straně tato invaze zvýšila americkou vojenskou přítomnost v přímém sousedství s Íránem.⁴³ V Teheránu se tak rozhořely debaty, jak se k této invazi politicky postavit. Po dlouhých debatách se nakonec Írán rozhodl, že vůči spojenecké invazi bude zastávat „aktivně neutrální“ postoj (Kraus 2014: 89). Každopádně destabilizace mocného souseda znamenala pro Írán příležitost, jak si v Iráku vytvořit silný vliv, který by velmi posílil mocenský vliv Íránu jak v oblasti Perského zálivu, tak i v rámci celého Blízkého východu. Írán chtěl tohoto cíle dosáhnout pomocí iráckých šíitů, kteří v Iráku tvoří cca 60–75% většinu a během vlády Saddáma Husajna byli politicky marginalizováni (Esfandiary – Tabataba 2015: 3).

Spojenecká invaze v Iráku a svržení režimu Saddáma Husajna sice pro Írán vytvořily prostor pro jeho mocenskou expanzi, ale na druhou stranu také zapří-

---

⁴³ Zde je nutné podotknout, že v době této invaze byli američtí vojáci již přítomni v Afghánistánu, který s Íránem sousedí na východě. Írán se tak zcela logicky cítil obklíčen americkými vojsky.

činily obavy ostatních sunnitských zemí ze vzniku tzv. „šíitského půlměsíce“ (Gasparetto 2012: 13). S tímto pojmem přišel v roce 2004 jordánský král Abdalláh ibn Husajn II. (cit. dle Wright – Baker 2004), který v rozhovoru pro *The Washington Post* prohlásil, že pokud by Írán mocensky ovládl Irák, vytvořil by „šíitský půlměsíc“ táhnoucí se od Bejrútu do Perského zálivu. Král Abdalláh tak narážel na mocenský vliv Íránu v Libanonu, Sýrii a nyní i v Iráku. Ovšem tato invaze a svržení režimu měly také za následek rozpoutání občanské války, ve které se projevovalo etnicko-sektářské násilí, kdy proti sobě začali bojovat iráčtí sunnité a šííté (Beránek 2012).

Hlavním cílem Íránu bylo situaci v zemi stabilizovat, uspořádat zde volby a vytvořit vládu se šíitskou dominancí. Nicméně podle Mahjooba Zweiriho (2008: 118) nebylo íránskou snahou vytvořit v Iráku teokratický režim, Teherán se tak v tomto případě nesnažil o vývoz islámské revoluce.⁴⁴ Pro Írán bylo důležité udržet si zde svoji sféru vlivu prostřednictvím šíitské populace a ekonomického rozvoje. Teherán například věnoval Iráku 100 milionů dolarů na opravu infrastruktury (Zweiri 2008: 118).

V roce 2005 se v Iráku uskutečnily první volby po pádu Saddáma Husajna, jejichž jasným vítězem se stala šíitská Spojená irácká aliance.⁴⁵ Dvěma nejvýznamnějšími stranami z tohoto bloku byly již výše představená Nejvyšší rada islámské revoluce v Iráku a strana *Dawa*. V čele těchto stran stáli politici, kteří za vlády Saddáma Husajna žili mnoho let v exilu, zejména v Íránu (Čejka 2005). V roce 2006 se stal iráckým premiérem Núrí Málíkí, proíránsky orientovaný šíitský politik ze strany *Dawa*, který byl pro svoji loajálnost vůči Íránu íránskou vládou ve svém úřadu velmi podporován (Katzman 2016: 12). V dalších iráckých parlamentních volbách v roce uspěla sunnitsko-šíitská koalice Národní irácké hnutí (Česká televize 2010) a zatím v posledních iráckých volbách zvítězila

---

⁴⁴ Podle Zweiriho Írán v Iráku spolupracoval jak s náboženskými, tak i se sekulárními stranami, aby dokázal, že jeho cílem skutečně není nastolit v Iráku náboženský stát (Zweiri 2008: 118).

⁴⁵ Celkem tento volební blok čítal 25 politických stran (Čejka 2005).

šíitská politická strana Právní stát, vedenou Núrí Málíkím (Česká televize 2014). K období konce roku 2015 představoval Irák jednoho z pěti největších iránských obchodních partnerů, jejichž celková hodnota obchodu se na konci roku 2013 vyšplhala na celkových 12 miliard dolarů (Esfandiary – Tabataba 2015: 4).

Důležitý byl také iránský postoj vůči Islámskému státu, který vznikl ze sunnitských povstalců z provincie Anbár, která se nachází v západní části Iráku. Teherán vnímá IS jako velkou bezpečnostní hrozbu v regionu, ale dokud jednotky Islámského státu nepřekročí iránské hranice, tak Írán proti IS na území Iráku do pozemního boje nezasáhne. Důvod je ten, že ačkoliv je Írán iráckým spojencem, nemůže svými vojenskými jednotkami narušit územní svrchovanost Iráku. Teheránu předpokládá, že pokud by se přímo vojensky v Iráku angažoval, vzbudilo by to obrovskou nacionalistickou reakci Iráčanů, a to nejen z řad sunnitů, ale i z řad šíitů. Taktéž by mohla iránská přítomnost v Iráku rozdmýchat další sektářské násilí, které se po roce 2007 zdatelně uklidnilo. Írán by tak svojí přímou intervencí riskoval, že by zde ztratil své mocenské postavení, kterého dosáhl po pádu Saddáma Husajna (Esfandiary – Tabataba 2015: 8). Teherán tedy pomáhá Iráku v jeho boji proti islamistům tím, že do Iráku vyslal dva prapory Íránských revolučních gard,⁴⁶ které čítali přibližně 150 vojáků (Freeman 2014) a vyzbrojuje irácké šíitské milice a jednotky irácké armády. Dále Írán pomáhá tím, že do Iráku vysílá i své bezpečnostní poradce, dodává mu inteligentní sledovací drony a již zmíněné zbraně, včetně ručních zbraní, minometů a dělostřelecké munice (Katzman 2016: 13). Teherán také poskytl Iráku své letouny Su-25 (Esfandiary – Tabataba 2015: 9). Podle Kennetha Katzmana (2016: 13) utratil Írán za vojenskou pomoc Iráku více než jednu miliardu dolarů, a to pouze za prvních šest měsíců bojů.

---

⁴⁶ Íránské revoluční gardy jsou složkou ozbrojených sil Íránu, které byly založeny v roce 1979 ajatolláhem Chomejmím. Íránské revoluční gardy jsou odděleny od iránské armády, námořnictva a letectva, avšak disponují svým vlastním námořnictvem, letectvem a pozemními jednotkami (BBC 2009).

3.7 Íránský vliv v Libanonu

Další důležitou íránskou snahou bylo udržet si svůj mocenský vliv také v Libanonu. Jak jsem již uvedl v textu výše, Írán se začal v Libanonu mocensky angažovat již od roku 1982, kdy jižní část Libanonu, obývanou šíity, napadl Izrael. V reakci na tuto událost byla pomocí Íránu vytvořena militantní šíitská organizace *Hizballáh*. Podpora *Hizballáhu* ze strany Íránu měla několik důvodů. Tím prvním důvodem byla íránská snaha o vývoz islámské revoluce a radikalizované šíitské obyvatelstvo se zdálo jako ideální cíl pro uskutečnění této snahy. Však také původním cílem *Hizballáhu* bylo vytvořit v Libanonu islámský stát po íránském vzoru (Šabacká 2011: 82). Druhým důvodem, proč se zde Írán mocensky angažoval, byla jeho nenávisť vůči Izraeli. Írán se od pádu šáhova režimu prezentoval jako velký nepřítel Izraele, resp. jako velký nepřítel jeho sionistického režimu. Teherán tak v izraelské okupaci jižní části Libanonu viděl příležitost, jak vůči svému nenáviděnému soupeři aktivně zakročit. Írán byl v Libanonu zastoupen Íránskými revolučními gardami, které společně s *Hizballáhem* uskutečňovaly proti Izraeli teroristické útoky, jejichž cílem bylo zasáhnout a zároveň zastrašit svého nepřítele. Íránské revoluční gardy se také přímo podílely na realizaci bojových operačních plánů *Hizballáhu*, které byly také namířeny proti Izraeli. *Hizballáh* se pro Írán stal ideálním nástrojem, jehož prostřednictvím se íránská vláda snažila naplňovat své politické potřeby a cíle. Například tím, že *Hizballáh* prováděl únosy cizinců (zejména amerických občanů), díky čemuž mohl Írán s protistranou vyjednat mnoho výhodných obchodů (Kraus 2014: 108).⁴⁷

Írán v současné době poskytuje *Hizballáhu* finanční, politickou a vojenskou pomoc, díky níž se z této organizace stala jedna z nejvýznamnějších politických formací v Libanonu. Již od svého založení byl *Hizballáh* na Íránu značně fi-

---

⁴⁷ Jako příklad může posloužit únos šéfa CIA Williama Buckleye, kterým Írán chtěl vytvořit tlak na USA, aby byla uskutečněna výměna amerických zajatců za dodávky zbraní do Íránu. Výměna nakonec skutečně proběhla (Kraus 2014: 108).

nančně závislý. Teherán vynakládal (a stále vynakládá) velké finanční prostředky na podporu této šíitské organizace, protože měl velký zájem na tom, aby *Hizballáh* fungoval a snažil se mu usnadnit jeho snahu o ukotvení v libanonském mocenském systému. V 90. letech se *Hizballáh* rozhodl vybudovat vlastní sociální základnu, což mu mělo zajistit potřebnou popularitu a podporu i nešíitských libanonských obyvatel. *Hizballáh* tak začal stavět nemocnice, školy a byty (Šabacká 2011: 88), přičemž z 90 % tyto výdaje hradil Írán⁴⁸ (Kraus 2014: 109). Důležitá je ale také íránská podpora dodávek zbraní a vojenské techniky směrem k *Hizballáhu*. Írán posílil míru investic do vyzbrojování *Hizballáhu* v roce 2005 po nástupu íránského prezidenta Ahmadínežáda. Zvýšením dodávek zbraní a vojenské techniky se zvýšil i íránský vliv v Libanonu, protože právě v roce 2005 opustili syrští vojáci libanonské území. Tímto posilováním *Hizballáhu* byla zvýšena jeho bojová schopnost a moc, protože takto vyzbrojenému *Hizballáhu* nemohla libanonská armáda konkurovat. Z Íránem ovládaného *Hizballáhu* se tak stala nejdůležitější vojenská síla v Libanonu (Kraus 2014: 112–113).

Íránský vliv je v samotném Libanonu velmi patrný, o čemž se lze především v šíitských oblastech země lehce přesvědčit. Například libanonské silnice, které byly postaveny z íránských peněz, jsou ozdobeny íránskými vlajkami či podobiznami íránských prezidentů. Díky íránské finanční podpoře se z *Hizballáhu* stala taktéž jedna z nejvýznamnějších politických stran v zemi, ve které Írán dokáže projektovat svůj vliv. I v roce 2015 si *Hizballáh* udržel svoji politickou a vojenskou sílu. V syrském konfliktu stojí společně s Íránem na straně Bašára Asada, kde ale ovšem na rozdíl od Íránu aktivně bojuje po boku syrské armády (Hokayem 2015).

---

⁴⁸ Odhaduje se, že Írán poskytuje *Hizballáhu* přibližně 10 milionů dolarů ročně (Kraus 2014: 109).

3.8 Íránský vliv v Sýrii

Další mocenský zájem Íránu se v oblasti Blízkého východu projevuje v syrském konfliktu, ve kterém Írán aktivně podporuje režim Bašára Asada. Oním zájmem je v tomto případě udržet syrskou vládu u moci. Írán pro to má několik důvodů. Prvním důvodem je dlouholeté spojení, které oba státy pojí již od roku 1979. Sýrie tak pro Írán představuje nejbližšího arabského spojence. Druhý důvod je ten, že v čele Sýrie stojí od roku 1971 rodina Asadů, kteří patří k náboženské skupině alavitů, což je muslimská náboženská skupina, která patří do šíitské větve, ačkoliv je za typické šíity označit nemůžeme (Katzman 2016: 13). Problémem je, že alavité jsou v Sýrii menšinou, kdy tvoří pouze 13 % syrské populace (The World Factbook 2016b). Ačkoliv alavité nejsou stoprocentními šíity, tak do této muslimské větve patří, což Íránu značně imponuje. Třetí důvod, proč má Írán zájem o udržení režimu Bašára Asada u moci je to, že Sýrie představuje klíčovou zásobovací cestu, jejímž prostřednictvím je zásobován libanonský *Hizballáh*. Írán (a před vypuknutím syrského konfliktu i samotná Sýrie) touto cestou dodává *Hizballáhu* zbraně, vojenskou techniku a materiál. Dalším důvodem je íránská obava z Islámského státu a z ostatních sunnitských extrémistických skupin, které by se v případě pádu Asadova režimu dostaly v Sýrii k moci a mj. by tak mohly lehce napadnout *Hizballáh* (Katzman 2016: 13). Ovšem ten nejzásadnější důvod, který zároveň spojuje všechny výše představené body, je ten, že Írán by pádem Asadova režimu velmi pravděpodobně ztratil v Sýrii veškerý svůj mocenský vliv. Pro Írán a jeho ambici být nejvýznamnější regionální mocností Blízkého východu je velmi důležité udržet si mocenský vliv ve státech, jako je právě Sýrie.

Oficiálním strategickým cílem, kterým Írán vysvětluje svoji přítomnost v syrském konfliktu, je zajistit regionální stabilitu a bezpečnost. Írán také věří, že Bašár Asad dokáže zabránit rozpadu Sýrie, který by zcela jistě nastal, pokud by Asadův režim padl. Proto Írán od začátku této války poskytuje vládě Bašára

Asada finanční, mediální a humanitární podporu, dodává mu zbraně a vojenské materiály (Global Research 2015). Írán také vyslal do Sýrie své jednotky Íránské revoluční gardy, které bojují po boku syrské armády. Teherán jejich zapojení do syrské války odmítá, přiznává sice, že v Sýrii Íránské revoluční gardy jsou přítomny, ale prý zde vykonávají pouze poradní činnost. Ovšem podle několika expertů se v Sýrii nachází přibližně 1 800 vojáků této íránské militantní složky, kteří rozhodně nevykonávají pouze „poradní činnost“, ale do války jsou po boku syrských pozemních jednotek přímo zapojeni (Katzman 2016: 14). Teherán také prostřednictvím Íránské revoluční gardy do války v Sýrii rekrutuje bojovníky z řad *Hizballáhu* a z dalších šíitských milic (například z Pákistánu, či Afghánistánu), které organizuje a následně těmto jednotkám a milicím v boji velí (Fulton – Holliday – Wyer [nedatováno]).

V červnu 2015 syrský velvyslanec v USA Staffan de Mistura (cit. dle Katzman 2016: 14) uvedl, že Írán vyjde jeho ekonomická a vojenská pomoc Sýrii přibližně na 6 miliard dolarů za rok. Právě tyto obrovské finanční náklady jsou i pro Írán dlouhodobě neudržitelné, a proto by se Írán mohl postupně vzdát Asadovy podpory. Írán již v prosinci 2012 a znovu v červenci 2015 připustil možnost pokojné politické transformace v Sýrii, která by měla být uskutečněna prostřednictvím svobodných a pluralitních voleb. V případě řešení syrské krize prostřednictvím mírových dohod v podobě odstoupení Bašára Asada, by Írán ze všeho nejvíce prosazoval nahrazení Bašára Asada jiným politickým vůdcem (nejlépe opět alavitou), který by hájil íránské zájmy. V žádném případě by Írán nepodpořil řešení, v jehož rámci by v čele Sýrie stanula vláda, která by se snažila s Íránem zpřetrhat dosavadní úzké vazby, čímž by Írán v Sýrii jednak ztratil svůj mocenský vliv a zároveň by tím přišel o základní opěrný bod, jehož prostřednictvím je podporován a ochraňován *Hizballáh* (Katzman 2016: 14).

4 ZÁVĚR

Turecko a Írán představují státy, jejichž dlouhodobým cílem je dosáhnout významného mocenského postavení uvnitř většinově arabského Blízkého východu. Nicméně jejich snaha je ztížena a limitována tím, že tyto dva státy nepatří do arabského centra Blízkého východu. Bylo tak zajímavé zkoumat, jaké strategie a politiky tyto státy zvolily, aby dosáhly proklamovaného cíle být významnou regionální mocností v oblasti Blízkého východu.

Cílem této diplomové práce bylo představit a komparovat strategie a politiky Turecka a Íránu, kterými se tyto státy mezi roky 1979, resp. 1980 až 2015 snažily dosáhnout posílení svého mocenského postavení v oblasti Blízkého východu. Ve své práci jsem zkoumal, co pro splnění tohoto mocenského cíle oba státy vykonávají. Zjištěné výsledky nyní podle předem stanovených komparačních kritérií vzájemně porovnám.

Prvním komparačním kritériem je srovnání „zdrojů moci“. Turecká HDP dosáhla na konci roku 2015 hodnoty 734 miliard dolarů, což znamená, že její ekonomika je v rámci celého Blízkého východu tou nejvýkonnější, a to i přesto, že na svém území nemá velké zásoby nerostných surovin (ropy a zemního plynu). Turecký význam ovšem tkví v jeho roli tranzitní země, přes kterou je dodávána ropa a zemní plyn z blízkovýchodního trhu na trh evropský. Z této pozice tranzitní země Turecko těží jak z finančního hlediska, tak i z hlediska mocenského. Celková populace Turecka činí 79 milionů obyvatel. Dále Turecko disponuje armádou o velikosti 410 000 vojáků, přičemž má dalších 185 000 aktivních vojáků v záloze.

Naopak íránská HDP dosáhla na konci roku 2015 hodnoty 388 miliard dolarů, což z ní dělá třetí nejvýkonnější ekonomiku v rámci Blízkého východu. Írán se může pyšnit čtvrtou největší světovou zásobou ropy (a zároveň druhou největší světovou zásobou zemního plynu), avšak v roce 2015 byl Írán až jejím

osmým největším producentem. Celková populace Íránu činí necelých 82 milionů obyvatel, Írán je tedy druhým nejlidnatějším státem Blízkého východu. Írán v rámci Blízkého východu disponuje největší armádou, která je tvořena 545 000 vojáky, navíc má dalších 1 800 000 vojáků v záloze.

Z hlediska výkonnosti ekonomiky obou států je na první pohled zřejmé, že mnohem výkonnější ekonomikou disponuje Turecko, ovšem zde bychom neměli opomenout fakt, že v Íránu leží obrovský ekonomický potenciál. Írán má po ukončení sankcí dobře našlápnuto k tomu, aby jeho ekonomika byla ještě silnější, protože se očekává větší přítok zahraničních investic a také značné posílení produkce ropy a zemního plynu, které byly vlivem sankcí v posledních letech utlumeny. Počet obyvatel obou zemí je téměř identický, ovšem rozdíly jsou patrné ve velikosti jednotlivých armád. Zatímco ta íránská disponuje počtem 545 tisíce vojáků, tak ta turecká 410 tisíc. Markantní rozdíl ale nalezneme u počtu aktivních vojáků v záloze, kterých má Turecko pouze 185 tisíc, na místo toho se Írán může pyšnit počtem 1 800 000 aktivních vojáků v záloze, což z Íránu dělá jednoznačně největší armádu v rámci Blízkého východu. Podle Johna Mearsheimera a jeho konceptu regionální mocnosti, podle kterého jsou hlavními ukazateli výše HDP, velikost populace a zejména velikost armády, můžeme usoudit, že z tohoto hlediska by byl za regionální mocnost považován Írán, u něhož zcela výrazně převažuje faktor velikosti armády, který je pro Mearsheimera ve výsledku významnější, než faktor HDP jednotlivých ekonomik.

Turecko začalo svoji ambici posílit své mocenské postavení v oblasti Blízkého východu naplňovat bezprostředně po nástupu Turguta Özala k moci v roce 1983. Jeho hlavním cílem bylo co nejrychleji se sblížit s ostatními muslimskými zeměmi v regionu, proto Özal představil svůj koncept neo-osmanismu, který stál v protikladu kemalismu, a díky kterému se Turecko začalo s ostatními státy Blízkého východu více ekonomicky a politicky sblížovat. Svého proklamovaného cíle chtěl Özal dosáhnout prostřednictvím silné a výkonné turecké ekonomiky, eko-

nomické propojenosti s ostatními blízkovýchodními státy a prostřednictvím mírových hodnot, jako je snaha o udržení regionálního míru. Turecká ambice stát se regionálním lídrem Blízkého východu byla posléze posílena představením Davutoğluovy strategické hloubky, která se pro Turecko stala naprosto klíčovou zahraničně-politickou doktrínou. Podle této doktríny mělo Turecko posílit svoji *soft power* a naopak odmítnout *hard power*. Dále mělo Turecko pokračovat ve své roli mediátora během regionálních konfliktů, zastávat pozici ochránce míru a ekonomicky spolupracovat s ostatními státy v regionu. Významným východiskem této doktríny byla politika nulových problémů se sousedy, jejímž přijetím se Turecko snažilo vyřešit všechny své spory se státy Blízkého východu a nadále tak s nimi udržovat dobré a nekonfliktní vztahy. Další důležitá strategie, která vycházela z Davutoğluovy doktríny, byla geo-ekonomická strategie, na jejímž základě bylo nutné uskutečnit velké finanční investice do zemí Blízkého východu a více s těmito státy obchodovat bez ohledu na to, jaké povahy režimu dané státy jsou. Další významnou strategií byla turecká podpora *soft power*, kdy Ankara hájila hodnoty jako je demokracie a pluralismus a podporovala jednotnou kulturní a muslimskou identitu. V očích ostatních arabských států Turecku jistě pomohlo jím zrušené vízové povinnosti vůči mnoha blízkovýchodním zemím, poskytování rozvojové pomoci, role vyjednavče mezi znesvářenými stranami nebo také veřejné odsouzení izraelských útoků v pásnu Gazy a následná palestinská podpora. Turecko chtělo během arabského jara využít protirežimních demonstrací a svézt se tak na vlně demonstrací, které požadovaly v jednotlivých zemích demokracii. Turecko začalo aktivně podporovat povstání, které měly za cíl svrhnout autoritářské vůdce. Během vlády Muslimského bratrstva v Egyptě Turecko usilovalo o politické spojení Ankara-Káhira, které by disponovalo velkou sunnitskou silou, které mělo oslabit mocenský vliv šíitského Íránu.

Naopak Írán se po islámské revoluci vydal jinou cestou, než jakou Turecku určil pragmaticky smýšlející Özal. Po islámské revoluci totiž bylo íránským hlav-

ním cílem stát se centrem muslimského světa, k čemuž mu měl pomoci koncept „vývoz revoluce“. Změna íránského zahraničně-politického směřování přišla až po skončení irácko-íránské války a s nástupem prezidenta Rafsandžáního k moci v roce 1989. Írán se snažil urovnat vzájemné vztahy se státy Perského zálivu a snažil se s nimi navázat úzké ekonomické vazby. Po válce v Zálivu kladl Írán velký důraz na kladné regionální vztahy, zejména se státy Perského zálivu. S novou strategií přišel v roce 1997 nový íránský prezident Sejjid Muhammad Chátamí, který představil svůj koncept „dialog mezi civilizacemi“, jehož prostřednictvím se Írán snažil podpořit svoji *soft power*, kdy íránský prezident navrhoval vytvoření mezinárodního veřejného fóra, které mělo vést ke snížení mezinárodního napětí. Dále Írán usiloval o zvýšení vzájemné důvěry mezi jednotlivými státy, zdůrazňoval nutnost spolupráce s ostatními islámskými zeměmi a sám sebe pasoval do role mediátora, který bude aktivně řešit veškeré regionální konflikty. Íránu taktéž pomohlo i uspořádání 8. vrcholného zasedání Organizace islámské konference, které se konalo v Teheránu v prosinci 1997, a na kterém byli přítomni nejvyšší představitelé muslimských zemí. Ovšem v roce 2002 byl Írán obviněn, že se pomocí svého jaderného programu snaží vytvořit jaderné zbraně, což jeho pozici v oblasti Blízkého východu značně zkomplikovalo. Situaci výrazně nezlepšil ani nástup nového prezidenta Ahmadínežáda, který sice zpočátku podnikal zahraniční návštěvy do ostatních států Perského zálivu, ale vzájemné vztahy se mu nikterak zásadně vylepšit nepodařilo. To se podařilo až jeho nástupci Rúhánímu, jenž navázal se státy Perského zálivu diplomatické styky. Rúhání také chtěl pozvednout íránské mocenské postavení prostřednictvím nastartování uvadající ekonomiky. Další významnou íránskou strategií je vystupovat jako ochránce všech šíitů. Írán se také snaží udržet si mocenský vliv v Iráku, v Sýrii a Libanonu, kde si Írán tento vliv udržuje prostřednictvím podpory šíitského *Hizballáhu*. Íránská podpora mnohých povstaleckých skupin či přímo teroristických uskupení je ovšem taktéž všeobecně známá.

Když se blíže podíváme na zvolené strategie sledovaných zemí, tak zjistíme, že pouze Írán ve svých snahách o posílení mocenské pozice využíval vojenských strategií. Írán bezprostředně po islámské revoluci prosazoval koncept „vývoz revoluce“, který jednak zahrnoval rétorickou podporu šíitských menšin žijících v ostatních muslimských státech, ale současně zahrnoval i aktivní podněcování konfliktů v ostatních zemích Blízkého východu, včetně různých snah o převraty, o bombové útoky či o atentáty. Důležitou strategií spadající pod vojenské strategie je taktéž íránská podpora a vyzbrojování šíitského *Hizballáhu* a mnohých teroristických uskupení. Opomenout samozřejmě nelze ani íránský jaderný program, jehož prostřednictvím se Írán snažil vytvořit jadernou zbraň.

Naopak oba státy hojně využívaly ekonomických strategií. Jak Írán, tak i Turecko se snažily využít svoji ekonomiku k navázání bližších vztahů s ostatními arabskými státy v regionu. První turecký pokus o ekonomické sblížení s ostatními regionálními státy Blízkého východu proběhl pomocí konceptu neoosmanismu v 80. letech. Na tento koncept Turecko navázalo v roce 2003, kdy představilo Davutoğlovu doktrínu strategické hloubky, která mj. zahrnovala i plánované velké finanční investice do zemí Blízkého východu. Írán se po roce 1989 též snažil využít své ekonomické síly ve svůj prospěch a s ostatními blízkovýchodními státy navázat ekonomické vazby. Tato íránská snaha se zkomplikovala poté, co byly na Írán, kvůli jeho íránskému jadernému programu, uvaleny sankce.

I diplomatické strategie byly do jisté míry oběma státy využívány. Jak turečtí, tak i íránští čelní představitelé využívali pro posílení vazeb s ostatními blízkovýchodními státy strategii státních návštěv, při nichž osobně jednali se svými politickými protějšky a snažili se o navázání bližšího politického kontaktu mezi oběma zeměmi. Do této kategorie diplomatických strategií spadá i setkání čelních představitelů na summitech. Íránu se dokonce povedlo jeden takový uspo-

řádat, kdy v prosinci 1997 pořádal 8. vrcholné zasedání Organizace islámské konference.

Soft power je pro oba státy velmi důležitá, v případě Turecka až klíčová. Posílení turecké *soft power* můžeme u Turecka nalézt již v konceptu neo-osmanismu, kdy jeho východiskem bylo mj. také prosazování mírových hodnot, jako byla například snaha o udržení regionálního míru. Po přijetí Davutoğlovy strategické hloubky turecký důraz na *soft power* ještě více zesílil, což konkrétně znamenalo, že Turecko chtělo pokračovat ve své roli mediátora během regionálních konfliktů a chtělo tak zastávat pozici ochránce míru. Turecko dále hájilo hodnoty jako je demokracie a pluralismus a podporovalo jednotnou kulturní a muslimskou identitu. Ačkoliv jsem výše uvedl, že Írán využíval a stále využívá vojenských strategií, tak ani využití *soft power* mu nebylo cizí. Prezident Chátamí představil svůj koncept „dialog mezi civilizacemi“, jehož prostřednictvím se snažil podpořit íránskou *soft power*. Írán se tak zavázal, že se bude aktivně účastnit řešení regionálních konfliktů, sám sebe pasoval do role mediátora a také zdůrazňoval nutnost spolupráce s ostatními islámskými zeměmi.

V této diplomové práci jsem se snažil odpovědět na tyto výzkumné otázky: Jaké politiky a strategie využívají Turecko a Írán ve své snaze posílit své mocenské postavení v oblasti Blízkého východu? Jak a v čem se jejich politiky a strategie vzájemně odlišují?

Turecko pro svůj vytyčený cíl posílit své mocenské postavení v oblasti Blízkého východu využívá zejména svoji *soft power*. Přijetím svého klíčového zahraničně-politického konceptu Davutoğlovy doktríny v roce 2003, se Turecko pasovalo do role mediátora během regionálních konfliktů a jeho cílem bylo zastávat pozici ochránce regionálního míru. Turecko dále hájilo hodnoty, jako je demokracie a pluralismus, dále podporovalo jednotnou kulturní a muslimskou

identitu, zrušilo vízové povinnosti vůči mnoha blízkovýchodním zemím a začalo poskytovat rozvojovou pomoc. Davutoğlova doktrína se stala pro Turecko naprosto klíčovým zahraničně-politickým konceptem. Tato doktrína v sobě obsahuje například i politiku nulových problémů se sousedy, jejímž přijetím se Turecko snažilo vyřešit všechny své spory se státy Blízkého východu. Tato doktrína v sobě obsahovala i geo-ekonomickou strategii, podle které Turecko uskutečnilo velké finanční investice do zemí Blízkého východu. Turecko tak pro splnění svého vytyčeného mocenského cíle využívá i své silné ekonomiky, která je v současné době v rámci Blízkého východu tou nejsilnější.

Írán se po islámské revoluci také snažil posílit svoji *soft power*, a to prostřednictvím konceptu „dialogu mezi civilizacemi“, na jehož základě toužil zastávat roli mediátora, který bude aktivně řešit veškeré regionální konflikty. Írán dále zdůrazňoval nutnost spolupráce s ostatními islámskými zeměmi. Nicméně Írán využíval i vojenských strategií, kdy po islámské revoluci a během irácko-iránské války prosazoval koncept „vývozu revoluce“, který v sobě obnášel nejen rétorická vyjádření podpory šíitských menšin žijících v ostatních arabských státech, ale také aktivní podněcování konfliktů, vyzbrojování šíitských menšin a povstalců v ostatních arabských zemích či také bombové útoky a atentáty. Ovšem mezi hlavní íránskou vojenskou strategií patřil jaderný program, jehož prostřednictvím se Teherán snažil vytvořit jadernou zbraň. Významnou íránskou strategií je také vyzbrojování a podpora šíitského *Hizballáhu*, díky němuž si Írán udržuje mocenský vliv v Libanonu a podpora a vyzbrojování teroristických uskupení (zejména palestinských teroristických skupin). Dále je pro Teherán klíčové udržet si mocenský vliv v Iráku a udržet u moci Bašára Asada. V posledních letech je pro Írán klíčové využít svého obrovského ekonomického potenciálu, k čemuž má pomoci ukončení sankcí.

V konečném součtu můžeme zjistit, že zvolené strategie zkoumaných států se liší zejména v tom, že Turecko na rozdíl od Íránu nevyužívá vojenských

strategií, ale spíše se zaměřuje na posílení své *soft power*. Turecko si také na rozdíl od Íránu neudržuje mocenský vliv v žádném státu Blízkého východu. Největší rozdílem mezi těmito státy je ten, že veškeré turecké zahraničně-politické strategie zastřešuje klíčový zahraničně-politický koncept Davutoğlovy doktríny. Írán žádný takto významný koncept, podle kterého by určoval své zahraničně-politické strategie, nemá. Chátamího koncept „dialogu mezi civilizacemi“ je již překonaný.

5 SEZNAM LITERATURY A INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Abou-El-Fadl, Reem (2012). Arab Perceptions of Contemporary Turkish Foreign Policy: Cautious Engagement and the Question of Independence. In: Öktem, Kerem – Kadioğlu, Ayse – Karli, Mehmet (eds.), *Another empire? A decade of Turkey's foreign policy under the Justice and Development Party* (Istanbul: Istanbul Bilgi University Press), s. 231–258.

Altunisik, Meliha Benli (2013). Turkey after the Arab uprisings: Difficulties of hanging on in there. *ISPI*. Prosinec 2013
(http://www.ispionline.it/sites/default/files/pubblicazioni/analysis_223_2013_0.pdf, 15. 3. 2016).

Axworthy, Michael (2009). *Dějiny Íránu. Říše ducha – od Zárathuštry po současnost* (Praha: Lidové noviny).

Aydin-Düzgit, Senem (2014). The Seesaw Friendship Between Turkey's AKP and Egypt's Muslim Brotherhood. *Carnegie Endowment for International Peace*. 24. 7. 2014 (<http://carnegieendowment.org/2014/07/24/seesaw-friendship-between-turkey-s-akp-and-egypt-s-muslim-brotherhood>, 15. 3. 2016).

Bank, André – Karadag, Roy (2012). *The Political Economy of Regional Power: Turkey under the AKP* (Hamburg: German Institute Of Global And Area Studies).

BBC (2009). *Profile: Iran's Revolutionary Guards*
(http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/7064353.stm, 24. 3. 2016).

BBC (2015). *Suruc massacre: At least 30 killed in Turkey border blast*
(<http://www.bbc.com/news/world-europe-33593615>, 14. 3. 2016).

Beneš, Vít (2009). Realismus. In: Barša, Pavel ed., *Dialog teorií: Filozofická dilemata výzkumu mezinárodních vztahů* (Praha: Slon), s. 30–59.

Beránek, Ondřej (2012). Bezpečnostní a politická situace v Iráku po odchodu USA. *Natoaktual*. 9. 1. 2012 (http://www.natoaktual.cz/bezpecnostni-a-politicka-situace-v-iraku-po-odchodu-usa-piv-na_analyzy.aspx?c=A120109_093132_na_analyzy_m02, 24. 3. 2016).

Bozdağlıoğlu, Yücel (2003). *Turkish Foreign Policy and Turkish Identity* (London: Routledge).

Cirlig, Carmen-Cristina (2013). Turkey's regional power aspirations. *Library Briefing*. 6. 5. 2013 ([http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/120425/LDM_BRI\(2013\)120425_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/bibliotheque/briefing/2013/120425/LDM_BRI(2013)120425_REV1_EN.pdf), 16. 3. 2016), s. 1–8.

Civan, Abdülkadir – Genc, Savas – Taser, Davut – Atakul, Sinem (2013). The Effect of New Turkish Foreign Policy on International Trade. *Insight Turkey* 15 (3), s. 107–122.

Cohen, Saul Bernard (2014). *Geopolitics: The Geography of International Relations* (Rowman & Littlefield: Lanham).

Crisis Group (2010). *Turkey and The Middle East: Ambitions and Constraints* ([http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.ashx](http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/203%20Turkey%20and%20the%20Middle%20East%20-%20Ambitions%20and%20Constraints.ashx), 12. 3. 2016).

Cvrkal, Zdeněk (2007). *Írán* (Praha: Libri).

Čejka, Marek (2005). Hrozí Iráku teokracie? *Revuepolitika*. 20. 3. 2005 (<http://www.revuepolitika.cz/clanky/535/hrozi-iraku-teokracie>, 24. 3. 2016).

Česká televize (2010). Irácké volby těsně vyhrál Aláví, premiér Málikí výsledek odmítá (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1346502-iracke-volby-tesne-vyhral-alavi-premier-maliki-vysledek-odmita>, 24. 3. 2016).

Česká televize (2014). Irácké volby vyhrál podle očekávání premiérův blok (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1033440-iracke-volby-vyhral-podle-ocekavani-premieruv-blok>, 24. 3. 2016). Čuřík, Jan (2012). Turecko a Sýrie: Když dějiny zařadí zpátečku. *Česká pozice*. 5. 10. 2012 (http://ceskapozice.lidovky.cz/turecko-a-syrie-kdyz-dejiny-zaradi-zpatecku-fzz-/tema.aspx?c=A121005_100122_pozice_78912, 13. 3. 2016).

Drápal, Miloš (1989). *Politická geografie vybraných islámských států II. Nearabské státy v Asii* (Praha: Státní pedagogické nakladatelství).

Druláková, Radka – Drulák, Petr (2011). *Tvorba a analýza zahraniční politiky* (Praha: Oeconomica).

E15 (2015). *Volby v Turecku vyhrála AKP, získala absolutní většinu* (http://zpravy.e15.cz/zahranicni/politika/volby-v-turecku-vyhrala-akp-ziskala-absolutni-vetsinu-1241477#utm_medium=selfpromo&utm_source=e15&utm_campaign=copylink, 12. 3. 2016).

Ehteshami, Anoushiravan – Zweiri, Mahjoob (2008). Preface. Ehteshami, Anoushiravan – Zweiri, Mahjoob eds., *Iran's Foreign Policy. From Khatami to Ahmadinejad* (Reading: Ithaca Press).

EIA [nedatováno]. *Overview: Energy Source* (<http://www.eia.gov/beta/international/>, 8. 2. 2016).

EIA (2015a). *Turkey* (<http://www.eia.gov/beta/international/country.cfm?iso=TUR>, 15. 4. 2016).

EIA (2015b). *Proved Reserves of Natural Gas* (http://www.eia.gov/beta/international/rankings/#?product=3-6&iso=IRN&pid=3&aid=6&tl_id=6-A&tl_type=a&cy=2015, 22. 4. 2016)

EIA (2015c). *Crude Oil Proved Reserves*

(http://www.eia.gov/beta/international/rankings/#?product=57-6&iso=IRN&pid=57&aid=6&tl_id=6-A&tl_type=a&cy=2015, 22. 4. 2016).

EIA (2015d). *Total Petroleum and Other Liquids Production*

http://www.eia.gov/beta/international/rankings/#?product=53-1&iso=IRN&pid=53&aid=1&tl_id=1-A&tl_type=a&cy=2015, 22. 4. 2016).

EIA (2015e). *Iran* (<http://www.eia.gov/beta/international/country.cfm?iso=IRN>, 22. 4. 2016).

Election Resources [nedatováno]. *Elections to the Turkish Grand National Assembly - Results Lookup*

(<http://www.electionresources.org/tr/assembly.php?election=2002>, 5. 3. 2016).

Esfandiary, Dina – Tabataba, Ariane (2015). Iran's ISIS policy. *International Affairs* 91 (1), s. 1–15.

Factbook (2015). *Middle East: Turkey*

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>, 8. 2. 2016).

Freeman, Colin (2014). US under pressure to act as Iran helps Iraq fight al-Qa'ida. *Independent*. 13. 6. 2014 (<http://www.independent.ie/world-news/middle-east/us-under-pressure-to-act-as-iran-helps-iraq-fight-alqaida-30351513.html>, 24. 3. 2016)

Fulton, Will – Holliday, Joseph – Wyer, Sam [nedatováno]. Iranian Strategy in Syria. *Institute for the Study of War*

(<http://www.understandingwar.org/report/iranian-strategy-syria>, 25. 3. 2016).

Gasparetto, Alberto (2012). *Turkish and Iranian foreign policies towards the 2003 war in Iraq: the impact of religion* (Bremen: Jacobs University).

- Global Fire Power (2016a). *Total Populations*
(<http://www.globalfirepower.com/total-population-by-country.asp>, 15. 4. 2016).
- Global Fire Power (2016b). *Active Military Manpower*
(<http://www.globalfirepower.com/active-military-manpower.asp>, 15. 4. 2016).
- Global Fire Power (2016c). *Active Reserve Military Manpower*
(<http://www.globalfirepower.com/active-reserve-military-manpower.asp>, 15. 4. 2016).
- Global Research (2015). *Iran Special Forces Fighting ISIS Terrorists in Syria*
(<http://www.globalresearch.ca/iran-special-forces-fighting-isis-terrorists-in-syria/5482392>, 26. 3. 2016).
- Gombár, Eduard (2001). *Dramatický půlměsíc. Sýrie, Libye a Írán v procesu transformace* (Praha: Karolinum).
- Grigoriadis, N. Ioannis (2010a). *The Davutoğlu Doctrine and Turkish Foreign Policy* (Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy).
- Grigoriadis, N. Ioannis (2010b). *Matching Ambitions with Realities: Turkish Foreign Policy in the Middle East* (Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy).
- Hoder, Lukáš (2006). Írán. In: Rojčík, Ondřej – Vilímek, Petr eds., *Proliferace jaderných zbraní: Problémoví aktéři* (Brno: Masarykova univerzita).
- Hokayem, Emile (2015). Iran and Lebanon. *The Iran Primer*. Srpen 2015
(<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-lebanon>, 23. 3. 2016).
- Hunter, T. Shireen (2010). *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era. Resisting the New International Order* (Santa Barbara: ABC-CLIO).

Hussein, Abdel-Rahman (2012). Mohamed Morsi claims victory for Muslim Brotherhood in Egypt election. *The Guardian*. 18. 6. 2012 (<http://www.theguardian.com/world/2012/jun/18/mohamed-morsi-muslim-brotherhood-egypt>, 12. 3. 2016).

Chubin, Shahram (2015). The Politics of Iran's Nuclear Program. *The Iran Primer*. Srpen 2015 (<http://iranprimer.usip.org/resource/politics-irans-nuclear-program>, 24. 3. 2016).

Index Mundi (2015). *Iran Demographics Profile 2014* (http://www.indexmundi.com/iran/demographics_profile.html, 8. 2. 2016).

Ismail, Nishaat (2014). Turkey's quagmire since the Arab Spring. *Open Democracy*. 6. 10. 2014 (<https://www.opendemocracy.net/arab-awakening/nishaat-ismail/turkey%E2%80%99s-quagmire-since-arab-spring>, 13. 3. 2016).

Katzman, Kenneth (2016). *Iran's Foreign Policy* [nepublikováno].

Knoema (2016). *World GDP Ranking 2015* (<https://knoema.com/nwnfkne/world-gdp-ranking-2015-data-and-charts>, 15. 4. 2016).

Kramer, Heinz (2003). *A Changing Turkey: Challenges to Europe and the United States* (Washington: The Brookings Institution).

Kraus, Josef (2014). *Íránský státní terorismus. Od Chomejního po Ahmadínežáda* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Kreiser, Klaus – Neumann, J. Christoph (2010). *Dějiny Turecka* (Praha: Lidové noviny).

Mearsheimer, J. John (2001). *The Tragedy of Great Power Politics* (New York: W. W. Norton & Company).

- Metz, Helen Chapin (1987). *Iran: A Country Study* (Washington: GPO for the Library of Congress).
- Mikoláš, Robert (2015). Když člen NATO spolupracuje s teroristy. *Česká televize*. 16. 5. 2015 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/1528592-kdyz-clen-nato-spolupracuje-s-teroristy>, 15. 3. 2016).
- Murinson, Alexander (2012). *Turkish Foreign Policy in the Twenty-First Century* (Ramat Gan: The Begin-Sadat Center for Strategic Studies).
- Němec, Jan (2012). Turecko má krizi za sebou, dnes už jen bohatne. *Ekonom*. 13. 12. 2012 (<http://ekonom.ihned.cz/c1-58955770-turecko-ma-krizi-za-sebou-dnes-uz-jen-bohatne>, 6. 3. 2016).
- Oran, Baskin (2012). Preface: A Proactive Policy with Many hunches on the Back. In: Öktem, Kerem – Kadioglu, Ayse – Karli, Mehmet (eds.), *Another empire? A decade of Turkey's foreign policy under the Justice and Development Party* (Istanbul: Istanbul Bilgi University Press).
- Özel, Soli – Özkan, Behlül (2015). Illusions versus reality: Turkey's approach to the Middle East and North Africa. *Fride and Hivos* (200), s. 1–7.
- Özel-Volfová, Gabriela (2013). Turecká zahraniční politika ve světle arabských revolucí. In: Beránek, Ondřej ed., *Arabské revoluce: demokratické výzvy, politický islám a geopolitické dopady* (Praha: Academia), s. 210–233.
- Piknerová – Doljaková (2014). Emancipace nových mocností po konci studené války. In: Piknerová, Linda – Šanc, David a kol., *Nové mocnosti globálního Jihu: Čína, Indie, Brazílie, Jihoafrická republika a Indonésie v mezinárodním systému* (Praha: Dokořán), s. 15–36.
- Pirický, Gabriel (2006). *Turecko* (Praha: Libri).

Ponížilová, Martina (2011). Blízký východ. In: Cabada, Ladislav – Šanc, David a kol., *Panregiony ve 21. století. Vývoj a perspektivy mezinárodních makroregionů* (Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk), s. 112–141.

Presidency of the Republic of Turkey (2016). *Abdullah Gül* (https://www.tccb.gov.tr/en/past_presidents/abdullah-gul/, 14. 3. 2016).

Ramazani, R.K. (2008). Iran's Foreign Policy: Independence, Freedom and the Islamic Republic. In: Ehteshami, Anoushiravan – Zweiri, Mahjoob eds., *Iran's Foreign Policy. From Khatami to Ahmadinejad* (Reading: Ithaca Press), s. 1–16.

Shanahan, Rodger (2015). *Iranian foreign policy under Rouhani* (The Lowy Institute for International Policy: Sydney).

Schanzer, Jonathan – Tahiroglu, Merve (2016). Ankara's Failure: How Turkey Lost the Arab Spring. *Foreign Affairs*. 25. 1. 2016 (<https://www.foreignaffairs.com/articles/turkey/2016-01-25/ankaras-failure>, 14. 3. 2016).

Siegl, Erik (2013). *Islám versus modernizace? Náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku. Pohled Turguta Özala* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů).

Šabacká, Yvona (2011). *Konflikt a politika velmocí na Blízkém východě. Libanon – bitevní pole velmocí* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Tazmini, Ghoncheh (2009). *Khatami's Iran. The Islamic Republic and the Turbulent Path to Reform* (London: I.B.Tauris).

Tomková, Alena (2014). *Formování a proměna identit v moderním Íránu* (Plzeň: Západočeská univerzita).

The World Bank (2016). *Turkey Overview* (<http://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview>, 6. 3. 2016).

The World Factbook (2016a). *Iran*

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, 21. 3. 2016).

The World Factbook (2016b). *Syria*

(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>, 26. 3. 2016).

Thim, Michal (2007). Atatürk spí klidně. *Asociace pro mezinárodní otázky*. 27. 7.

2007 (<http://www.amo.cz/ataturk-spi-klidne/>, 5. 3. 2016).

Uzer, Umut (2011). *Identity and Turkish Foreign Policy. The Kemalist Influence in Cyprus and the Caucasus* (London: I.B.Tauris).

Visingr, Lukáš (2016). Arabské ambice: mocenská hra petrodolarových monarchií. *Natoaktual*. 12. 1. 2016 (http://www.natoaktual.cz/arabske-ambice-mocenska-hra-petrodolarovych-monarchii-pp9-na_analyzy.aspx?c=A160112_091937_na_analyzy_m02, 13. 2. 2016).

Warnaar, Maaïke (2013). *Iranian Foreign Policy during Ahmadinejad. Ideology and Actions* (New York: Palgrave and Macmillan).

Wright, Robin – Baker, Peter (2004). Iraq, Jordan See Threat To Election From Iran. *The Washington Post*. 8. 12. 2004 (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A43980-2004Dec7.html>, 24. 3. 2016).

Yasar Yakis (2014). Turkey after the Arab Spring: Policy Dilemmas. *Middle East Policy Council*. Jaro 2014 (<http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/turkey-after-arab-spring-policy-dilemmas>, 12. 3. 2016).

Zweiri, Mahjoob (2008). Arab–Iranian Relations: New Realities? Ehteshami, Anoushiravan – Zweiri, Mahjoob eds., *Iran's Foreign Policy. From Khatami to Ahmadinejad* (Reading: Ithaca Press), s. 115–128.

6 RESUMÉ

In this thesis, I dealt with the power ambitions of two non-Arab countries – Turkey and Iran. Specifically, I compared strategies and policies which these countries use to strengthen their power positions in the Middle East. To exploring these goals I chose similar research period – in the case of Turkey from 1980 to 2015, in the case of Iran from 1979 to 2015. I based on a thesis that both countries desire to strengthen their positions as a regional powers in the Middle East area. Thus, the main goal of these countries is to have more influence and power over other countries in the region. Turkey and Iran have more difficult starting position compared to other Arab countries because they do not belong to the so-called Arab centre of the Middle East. This is the main complication of their efforts to achieve their goals in a majority Arab region. In the first chapter I introduced the concept of power by John J. Mearsheimer and his definition of regional powers. In the second chapter I researched the Turkish strategies to strengthen its position of power in the Middle East. The most important was Davutoğlu doctrine of “strategic depth“. In the third chapter I researched the Iranian strategies after the Islamic Revolution and its strategies during the presidency of Khatami, Ahmadinejad and Hassan Rouhani. I also focused on Iran's effort to maintain its influence in Iraq, Lebanon and Syria in this chapter. In the conclusion I compared the strategies and policies of both countries and I answered these research questions: What policies and strategies were used by Turkey and Iran in their efforts to strengthen their power position in the Middle East? How and in what way their policies, strategies and efforts differ from each other? I found out the Davutoğlu doctrine were crucial for Turkey. This strategy has many important components as strengthening the *soft power* and economic strategies. Iran uses military strategy in addition to *soft power*. This approach includes supporting and arming terrorist groups (especially Palestinian terrorism) and support to Shiite *Hezbollah*, thanks to

which Iran maintains powerful and keeps its influence in Lebanon. Iran also tries to keep its power and influence in Iraq and support president Bashar Assad in Syria.